

GUJOURNALEN

OBEROENDE TIDNING FÖR MEDARBETARE VID GÖTEBORGS UNIVERSITET #5 NOVEMBER 2023

NYHETER

För lite EU-medel
kommer till GU

NYHETER

Hoten kommer
inifrån

REPORTAGE

Populärvetenskap
ökar lusten att forska

Innovativ cancerbehandling

Roger Olofsson Bagge utvecklar vidare

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Operation där en avstängd kroppsdels får stora mängder cellgifter.

22

Profilen
Roger Olofsson
Bagge

Billigare att skicka paket med nytt avtal.

13

Uppspelt under Doktorspromotionen.

40

Kärnavfallsproblemet löst?

28

Nyheter 04-20

- 04 **GU mindre lyckosamt i** Horisont Europa.
- 07 **Tips från Lunds universitet.**
- 08 **Artificiell intelligens** med ett mänskligt ansikte.
- 10 **Hoten kommer inifrån.**
- 11 **Vinnova lade ner ansökan.**
- 12 **Få nya anställningar trots** kapital på 1,6 miljarder.
- 13 **Bättre avtal** för brev och paket.
- 14 **Jenny Nyström** ny dekan på Sahlgrenska akademien.
- 16 **Ny policy för öppen publicering.**
- 17 **Kungliga biblioteket** lanserar riktlinjer.
- 18 **Forskare söker svar om** migration.
- 20 **Så kommersialiserar du** din forskning!

Profilen 22-25

- 22 **På jakt efter den bästa** cancerbehandlingen.

Reportage 26-39

- 26 **Så kringgås** hälso- och sjukvårdslagen.
- 28 **Säkert i 100 000 år?**
- 30 **Flerspråkighet och segregation** i förorten.
- 33 **Populärvetenskap** på tre sätt.
- 36 **Tjärlaboratoriet firar 60 år.**
- 38 **Göteborgs judiska historia.**

Folk 40-52

- 40 **Högtidligt firande** av nya doktorer.
- 42 **Hur vet SOM-institutet det?**
- 44 **Fotboll och politik.**
- 46 **Inslag från Bokmässan.**
- 48 **Nytt om folk.**
- 49 **Debatt:** Forskning och demokrati.
- 50 **Debatt:** Regler för resande.
- 51 **Utsikten med Siska Humlesjö.**

Ljusglimtar av kunskap och analys i dystra tider

Ust nu tränger sig mörkret på och tyvärr inte bara det vanliga höstmörkret. De senaste veckorna har destruktivt våldsamma krafter i form av krig, terrordåd och brutal gängkriminalitet präglat nyhetsflödet och våra samtal. Min generation har levt i en tid då trygghet och välbefinnande konstant ökat i Sverige och i världen. Hans Roslings tes om att "det mesta blir bättre" men att nyhetsrapporteringen har en negativ slagsida, har givit hopp.

Men det ger liten tröst när nyheternas närbilder på skadade och lidande barn är plågsamt påträngande och samtidigt överkliga. De av oss som vuxit upp i ett land

som varit forskonat från krig och otrygghet länge har svårt att ta in och hitta ett förhållningssätt till det som händer både i världen och i vårt land. Bilden av Sverige och världen idag stämmer så dåligt med vår självbild. En kognitiv dissonans uppstår inom oss och jag vet att fler än jag ibland behöver stänga av nyheterna och fokusera på det mer hanterbara vi har nära oss.

I svåra tider behövs kunskap från det breda universitetets alla olika delar för att förstå, analysera och hantera det som händer. Som ljusglimtar skymtar jag forskningens företrädare i nyhetsflödet. Jag är oerhört stolt och glad över att se att så många forskare från olika delar av vårt universitet kliver fram och bidrar med kunskap och analys. Ett universitet för världen!

Malin Broberg

Rektor MALIN BROBERG

GU JOURNALEN har en fri och självständig ställning gentemot sin ägare, Göteborgs universitet, och utformas enligt journalistiska principer samt enligt spelreglerna för press, radio och TV.

Chefredaktör & ansvarig utgivare:

Allan Eriksson, tjänstledig,

T.f. chefredaktör & ansvarig utgivare:

Eva Lundgren, tel: 031-786 10 81,

e-post: eva.lundgren@gu.se

Fotograf:

Johan Wingborg, tel: 070-595 38 01, e-post: johan.wingborg@gu.se

Layout:

Anders Eurén, tel: 031-786 43 81, e-post: anders.euren@gu.se

Adress: GU Journalen, Göteborgs universitet, Box 100, 405 30, Göteborg

E-post: gu-journalen@gu.se

Internet: gu-journalen.gu.se

Upplaga: 4 000 ex

ISSN: 1402-9626

Material: För obeställt material ansvaras ej. För ej signerat material ansvarar redaktionen.

Citera gärna, men ange källan.

Adressändring: Gör skriftlig anmälan till redaktionen.

Tryckeri: Göteborgstryckeriet.

Yttrandefrihet kräver ärliga diskussioner

n vård som för flertalet är enklare och billigare men där vi också har råd med de mer komplicerade fallen, det är Roger Olofsson

Bagges vision för framtiden. Hans exempel är ögonmelanom där hälften av de drabbade blir friska efter behandling medan den andra hälften drabbas av dödliga metastaser, märkligt nog i levern. Idag går det inte att skilja ut dem som behöver ytterligare behandling från dem som blir friska, men kanske kommer en sådan metod i framtiden.

Vård är dyrt. Vården har också blivit alltmer ojämlig, trots hälso- och sjukvårdslagens skrivelse om vård på lika villkor. I boken *Den sjuka debatten* beskriver John Lapidus hur privata sjukvårdsförsäkringar leder till en hopblandning av privat och offentlig vård. Kanske kan man argumentera för att den som kan betala för bättre vård också ska få det. Men då måste man vara öppen med det, påpekar John Lapidus.

Just bristen på diskussion kring viktiga ämnen är något som också Hannes Lagerlöf poängterar. Han har skrivit en doktorsavhandling om kärnavfallshandlingen. Bland annat var han med vid förhandlingar i mark- och miljödomstolen när beslut skulle fattas om slutförvaring av kärnavfall. Miljöorganisationer lyckades övertyga domstolen om faran med korrosion i de kapslar som ska förvara avfallet, vilket sågs som en seger. Själva grundfrågan, om kärnkraft överhuvudtaget är framtidens lösning på energiproblemen, debatterades dock inte.

Yttrandefrihet är inget enkelt begrepp, konstaterade Ulla Carlsson på Bokmässan. Men en yttrandefrihet värd namnet kräver att man öppet diskuterar de verkliga frågor som vi medborgare ska ta ställning till, istället för att prata om en massa annat.

Eva Lundgren

Sök EU-anslag!

Sverige ska öka sin andel beviljade medel från Horisont Europa med 10 procent, enligt regeringens strategi från 2020. Från och med i år ska lärosätena också lämna årliga redovisningar för hur de bidrar till att uppnå målet.

– GU hamnar på sjunde plats i Sverige när det gäller att dra in EU-medel. Men vi har potential att bli betydligt bättre, menar Henrik Lindskog på Forsknings- och innovationskontoret.

RAMPROGRAMMET Horisont Europa gäller perioden 2021-2027. När nu en tredjedel av perioden gått har Lunds universitet beviljats hela 72,5 miljoner euro, vilket gör lärosätet till det i särklass mest framgångsrika i Sverige; det är också det svenska lärosäte som söker absolut mest medel. Uppsala universitet har beviljats 54,5 miljoner euro och Stockholms universitet 36,8 miljoner. GU har dragit in 31,1 miljoner euro och hamnar därmed snäppet över Linköpings universitet, förklarar Henrik Lindskog, gruppleadare för forskningsstödet på FIK.

– GU lyckas bättre med individuella ERC- och Marie Skłodowska-Curie-anslag än med stora multipartnerprojekt. Men skillnaderna mellan fakulteterna är stora. Mest beviljade medel har Naturvetenskapliga fakulteten, tätt följd av Sahlgrenska akademien.

LUNDS UNIVERSITET har beviljats 117 ansökningar inom Horisont Europa, att jämföra med GU:s 64. Ändå har GU fått ovanligt många beviljanden de senaste två åren, berättar Henrik Lindskog.

– Hittills i år har vi fått 30 beviljanden och eftersom ytterligare 11 ligger i pipeline ser det riktigt bra ut. Ett skäl till resultatet är nog att Storbritan-

Henrik Lindskog menar att GU borde satsa mer på att få EU-finansiering.

nien på grund av Brexit inte varit med i Horisont Europa och därför inte kunnat konkurrera om medlen. Sedan någon månad tillbaka finns dock en ny överenskommelse med Storbritannien som gör att de åter är välkomna i samarbetet.

Men GU har kapacitet att bli ännu bättre på att få

»Men det är också viktigt att vara uppmärksam på vilka satsningar som är på gång«

Ali Harandi

EU-medel, menar Henrik Lindskog.

– När det gäller andra externa forskningsmedel som GU drar in är vi mycket mer framgångsrika. När vi tittar på de totala bidragsintäkterna på forskningsnivå för SLUG-universitetet (Stockholm, Lund, Uppsala, Göteborg) får vi ju 21 procent, men lyckas bara dra in 15 procent av de medel som kommer från EU:s ramprogram. Vi går alltså varje år miste om kanske runt 50 miljoner kronor i forskningsmedel som vi rimligen borde få.

ORSAKERNA TILL ATT GU:s forskare söker mindre än exempelvis forskare i Lund kan vara många, förklarar Henrik Lindskog.

– Men skälet kan inte vara att institutionerna inte har råd. Alla EU-projekt är nämligen fullfinansierade: EU står för upp till 25 procent av OH-kostnaderna men de övriga procenten betalar GU centralt. Kanske tycker forskarna att det är krångligt, inte tillräckligt meriterande eller så kanske man inte har så bra nätverk ute i Europa. Vilka orsakerna än är, är det synd att GU inte satsar mer på EU, för det finns väldigt mycket forskningsmedel att hämta.

ALI HARANDI, docent i klinisk immunologi och föreståndare för vaccinlaboratoriet på institutionen för biomedicin, har fått EU-finansiering i olika omgångar under 15 år. Två projekt avslutades i september, ytterligare tre är pågående.

Han har flera råd till forskare som söker EU-medel.

Andel av bidragsintäkter på forskarnivå (2022-2023)

Foto: ÖREBRO UNIVERSITET

Sofia Strid

Bland annat menar han att det är viktigt att ha etablerat goda nätverk redan innan man söker EU-medel och att vara synlig i forskarsamhället i Europa och internationellt.

- Det gäller att odla sina goda kontakter med kollegor vars omdöme och kunskaper man värderar och litar på. Ett EU-projekt kan man inte driva själv, det gäller att ha en grupp att samarbeta med. Men det är också viktigt att vara uppmärksam på vilka satsningar som är på gång så att man kan agera snabbt när en lämplig utlysning kommer.

Ett väldigt speciellt exempel var under ebolautbrottet 2015 då Europeiska kommissionen gjorde en storsatsning för att ta fram ett säkert och effektivt vaccin, berättar Ali Harandi.

- UTLYSNINGEN VAR öppen i bara två veckor och vi, en grupp vaccinexperter, fick bråttom att samlas för att i rekordfart sätta samman en ansökan. Vi arbetade 10 timmar om dagen och turades om att skriva dygnet runt. På så sätt fick vi ihop en ansökan som visade sig lyckosam. Projektet fick hela 8 miljoner euro, vilket följdes av ytterligare en ansökan om ebolavaccin som fick en total budget på 15 miljoner euro.

Även om Ali Harandi är

framgångsrik är det betydligt vanligare att han får en ansökan avslagen än att den beviljas.

- Men då gäller det att söka igen. För mig är det en hjälp att se ansökan som en resa, inte ett mål. Under resans gång har jag ett antal givande möten med intressanta kollegor som jag utbyter tankar och idéer med. Om ansökan går igenom är det förstås bra, men om den inte gör det har jag i alla fall haft en spännande tid tillsammans med andra och dessutom kanske skapat en grund som kan användas i nästa ansökan.

- Ytterligare ett tips är att vara med i någon av de kommittéer som utvärderar de projekt som kommer in, vilket ökar kunskapen om vad EU tycker är viktigt, menar Ali Harandi.

Sofia Strid, docent i genusvetenskap och universitetslektor i sociologi, har fått EU-finansiering i flera utlysningar sedan 2007. För närvarande leder hon fyra projekt och deltar i ytterligare två under EU H2020 och Horisont Europa. Hon menar att en EU-ansökan kan verka övermäktigt krånglig första gången man gör den.

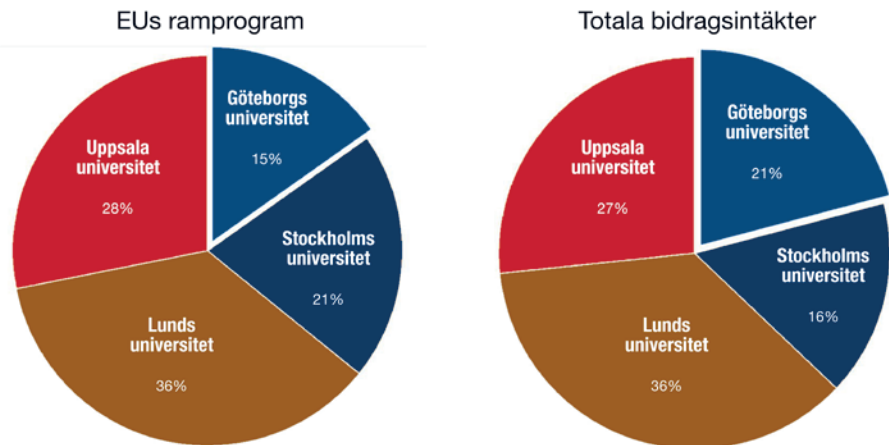
- ATT SKRIVA EN ansökan är extremt tidskrävande och svårt för den som inte känner till hur det europeiska forskningssystemet fungerar. Ett sätt att sänka tröskeln är att samarbeta med ett konsortium med erfarenhet av beviljade ansökningar. På så sätt får man insikter i vad ett EU-projekt innebär utan att behöva göra allt själv. Detta

kräver tid och resurser för nätverkande och samverkan, att forskare har möjlighet att delta och att organisera egna aktiviteter där potentiella partner bjuds in.

DET ÄR BRA att bygga en kärngrupp på en handfull personer som man gärna jobbar tillsammans med, och sedan utöka med ytterligare kompetens, menar Sofia Strid.

Köpenhamns universitet, som är den femte mest framgångsrika sökaren efter fyra brittiska universitet, har gjort en undersökning av vad som gör en ansökan lyckosam, berättar Sofia Strid.

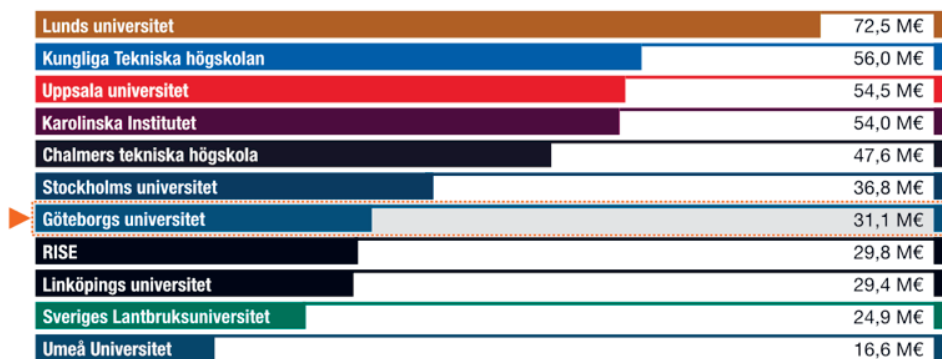
- De kom fram till tre saker: att universitetsledningen tydligt fokuserar och prioriterar EU-finansiering i både tal och handling, universitetets

Källa: UKÄ

Beviljade forskningsmedel Horisont Europa (2022-2023)

Belopp i €

→ ekonomiska incitamentsprogram där universitetet ger forskarna en fristående pott pengar för att anställa en postdoktor eller doktorand, samt extra bidrag för konferenser, resor och liknande. På så sätt signalerar ledningen att EU-ansökningar är viktiga. Den tredje framgångsfaktorn var en generellt högt kvalificerad stab av seniora forskare, inklusive internationellt rekryterade forskare.

Den absolut mest framgångsrika institutionen vid GU när det gäller EU-bidrag är kemi och

molekylärbiologi. Det beror till stor del på en enda man, nämligen Stefan Hohmann, professor i mikrobiologi. Det berättar Per Sunnerhagen, professor i molekylärbiologi.

– **HAN ORGANISERADE** konferenser, skapade nätverk, sökte EU-bidrag och startade forskarutbildningar. Tyvärr gick han bort för två år sedan så det är nu vårt ansvar att ta vara på alla kontakter och duktiga medarbetare som kommit hit genom

»Det krävs en särskild sorts talang att få alla deltagare att ställa upp och känna förtroende ...«

Per Sunnerhagen

ären, och utveckla det goda arbetsklimatet ytterligare.

Det Stefan Hohmann framför allt var bra på var att koordinera stora projekt med forskare från kanske fem-sex internationella universitet.

– Det kräver en särskild sorts talang att få alla deltagare att ställa upp och känna förtroende för att projektet kommer att gå vägen. För att få folk att samarbeta på ett bra sätt är det en fördel om de känner varandra sedan tidigare, även om det är viktigt att knyta nya kontakter också.

EN ANSÖKAN BÖR också förberedas i god tid, kanske redan ett år i förväg, så att de medverkande får en bra bild av vad de vill, hinna kontakta lämpliga partner och koordinera ett samarbete, menar Per Sunnerhagen.

– Den som funderar på att söka EU-medel bör kanske börja med att prata med någon som redan fått ett anslag, det går mycket fortare än att komma på allt själv.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

Tips från Maria Grahn-Farley

MARIA GRAHN-FARLEY är koordinator för *HRJust: States' Practices of Human Rights Justifications: A study in civil society engagement and human rights through the lens of gender and intersectionality* som finansieras av Horisont Europa med 3 miljoner euro. Det är det i särklass största projekt någon juridisk institution i Sverige någonsin fått.

Hennes råd är följande:

– Universitetet måste ha en central målstyrning och strategi för hur många EU-projekt man vill ska tilldelas GU per år, och en strategi för hur det ska ske. För det här behövs tydliga nyckeltal - till exempel om 30 procent av alla an-

sökningar beviljas i Horisont Europa, borde universitetets nyckeltal kanske ligga på 15 procent de första fem åren, tills man har etablerat en vana och tilldelat resurser till både forskare och Forsknings- och

innovationskontoret för att stödja ansökningarna. Så småningom gäller det att nyckeltalet når upp till de där 30 procenten lyckade ansökningar inom själva forskningsprogrammet.

– Det måste vara samma personer som arbetar med ansökan som sedan arbetar med det beviljade projektet, precis som inom EU; där är det samma personer som följer ett projekt från att det blir accepterat tills att projektet är slutfört.

– Det bör finnas stipender och belöningssystem som stöttar de enskilda forskarna i deras arbete med ansökan. Det måste också finnas något

slags ekonomiskt stöd för att skriva ansökan samt för exempelvis layout, design, språkredering - detta saknas idag.

– Det bör finnas möjlighet att få externt stöd för att skriva ansökningar, så att det ständigt strömmar in ny kunskap till bidragskontoret.

– OH-kostnaden på svenska lärosäten gör det nästan omöjligt att konkurrera. I de flesta länder är OH under 20 procent medan Sverige har 50 procent. Det gör oss för dyra som partner i EU-projekt även när universitetet går in och stödjer OH-kostnaderna.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

Det gäller att inte ge upp!

Lunds universitet är det lärosäte i Sverige som är mest framgångsrikt när det gäller EU-ansökningar. Åren 2022–2023 drog LU in hela 72,5 miljoner euro från ramprogrammet Horisont Europa, att jämföra med GU:s 31,1 miljoner euro.

– Jag har inga särskilda råd att komma med. Men en förutsättning för att få finansiering är förstås att söka, förklarar Per Mickwitz, vice rektor vid Lunds universitet.

HORISONT EUROPA innehåller många olika sorters stöd. Här finns individuella ERC-anslag till framgångsrika forskare, mobilitetsstödet Marie Skłodowska-Curie samt finansiering av stora internationella projekt samt av infrastruktur. Lunds universitet är lyckosamt inom alla områden. Bland annat har lärosätet fått det första ERC Starting Grant som någonsin gått till en forskare vid en juridisk institution i Sverige, berättar Per Mickwitz.

– Ett skäl till framgångarna är nog att våra forskare är väldigt aktiva när det gäller att söka EU-finansiering. Vissa grupper har dessutom sökt under många år och vet därför precis hur de ska göra. Ännu viktigare kanske är att de sprider sitt kunnande vidare, vilket tyder på ett stort engagemang hos forskarna.

LUNDS UNIVERSITET har också en bra och uppskattad forskningsservice, förklarar Per Mickwitz.

– Viss betydelse kanske också ledningen har. I vår forskningsstrategi står ex-

Per Mickwitz

empelvis att vi ska stimulera och stödja ansökningar, inte minst från Horisont Europa, och att vi har som målsättning att bli ledande i Sverige när det gäller medverkan i EU:s ramprogram.

ETT SÄTT ATT ÖKA sina chanser att få finansiering är att jobba internationellt och skapa nätverk redan innan det är dags att söka medel.

– På en konferens kan man också passa på att snoka reda på personer som redan har ett EU-projekt, som kanske passar det egna området och som man kan bidra till. Det är också bra att vara generös; om man får reda på ett projekt som inte passar en själv kanske man kan förmedla kontakten vidare till någon som har större nytta av den. Vid ett annat tillfälle kan den hjälpen återgäldas.

Många tvekar att söka medel från EU eftersom det

verkar så krångligt, förklarar Per Mickwitz.

– Men det behöver inte vara så mycket svårare än att söka medel hos svenska finansierare. Beviljandegraden varierar men ibland är den högre än hos våra nationella bidragsgivare.

En fördel med EU-medel är att de är säkrare än svensk finansiering.

– VI HAR JU SETT att regeringen plötsligt kan dra in medel till exempelvis utvecklingsforskning. Sådana där snabba förändringar sker inte inom EU.

Huvudrådet från Per Mickwitz är dock att faktiskt söka EU-finansiering.

– Än så länge har ingen fått EU-medel som inte sökt. Så försök och försök om igen.

Text: Eva Lundgren

Foto: Charlotte Carlberg Bårg

➔ Fakta/ Horisont Europa

Europeiska forskningsrådets nya ramprogram för forskning och innovation gäller för åren 2021–2027. Programmet bygger på tre pelare:

- vetenskaplig spetskompetens (individuella ERC-bidrag till framstående juniora och seniora forskare, mobilitetsprogrammet Marie Skłodowska-Curie samt satsningar på europeisk infrastruktur)

- globala utmaningar och europeisk industriell konkurrenskraft fördelade på sex kluster: hälsa; kultur, kreativitet och inkluderande samhällen; civil säkerhet; digitala frågor, industri och rymden; klimat, energi och mobilitet samt slutligen livsmedel, bioekonomi, naturresurser, jordbruk och miljö
- det innovativa Europa som ska stimulera marknadsskapande genombrott och ekosystem som underlättar innovation.

Budgeten är på 75,9 miljarder euro.

Forte, Formas, Rymdstyrelsen, Statens energimyndighet, Vetenskapsrådet och Vinnova har tagit fram en strategi för det svenska deltagandet i Horisont Europa. Strategin *Kraftsamling för Horisont Europa* har som mål att:

- Sverige finns bland de främsta deltagarna vad gäller beviljade ansökningar.

- Sverige erhåller minst 3,7 procent av totalt beviljade medel.

- Svenska aktörer är internationellt konkurrenskraftiga och attraktiva samarbetspartner.

Enligt regleringsbrevet för budgetåret 2023 ska svenska lärosäten redovisa vilka insatser som har bedömts vara relevanta och som har vidtagits för att myndigheten ska bidra till de mål som anges i den nationella strategin för svenskt deltagande i Horisont Europa 2021–2027.

AI-utbildning med mänskligt fokus

Artificiell intelligens handlar inte bara om självkörande bilar, GPT-modeller och appar för vardagslivets många behov. AI handlar också om människor.

Människan i centrum är därför tanken bakom det nya masterprogrammet *Human-centered AI* där olika discipliner samverkar. Utbildningen är unik i Sverige.

UTBILDNINGAR inom AI är ofta orienterade antingen åt det tekniska eller det samhällsvetenskapliga hållet, påpekar Annika Bergviken Rensfeldt, docent i pedagogik.

– Men själva poängen med programmet *Human-centered AI* är att jobba med digital teknik utifrån så många perspektiv som möjligt. Lärarna har olika bakgrunder, exempelvis inom informationssystem, datavetenskap, kognitionsvetenskap och pedagogik. Men också studenterna kommer från skilda håll: här finns bland annat ingenjörer, ekonomer och kognitionsvetare. De måste ha grundläggande kunskaper i programmering, maskininlärning och mänskliga datorinteraktion, men annars välkomnar vi studenter med alla möjliga sorters grundutbildning.

SYFTET MED programmet är att öka förståelsen hos studenterna för hur människa och teknologi samverkar, berättar Dina Koutsikouri, docent i informationssystem.

– För att kunna skapa policydokument, ta beslut

och bygga system måste man ha både samhällsvetenskaplig och teknisk kompetens. Det är ju människan som ska styra tekniken, inte tvärtom.

AI ANVÄNDS IDAG inom en mängd områden: för att analysera röntgenbilder och ställa diagnos, inom marknadsanalys och reklam, för juridisk rådgivning och översättning, inom automatiska produktionsprocesser samt förstås inom spelindustrin, berättar Alan Said, docent i datavetenskap.

– Det cirkulerar många myter om AI som vi hoppas kunna slå hål på under programmets gång. Bland annat finns en oro bland allmänheten att robotarna ”kommer att ta över” och att en massa jobb på så sätt kommer att försvinna. Och det stämmer förstås att AI är mycket bättre än människor på en hel del automatiska rutinjobb. Men den nya tekniken kräver andra typer av arbeten, så jobben kommer nog snarare att bli fler än färre.

DIGITAL TEKNIK innebär fantastiska möjligheter men också en hel del problem. Ett sådant upptäcktes under pandemin då många äldre personer inte kunde boka tid för vaccination eftersom de saknade mobilt bank-id.

– AI-systemen kräver också mänsklig handpåläggning vilket ofta resulterar i dubbelarbete för anställda, eller att arbetsuppgifter läggs ut till lågavlönade arbetare i fattiga länder. Övervakning och integrationsfrågor är andra utmaningar, liksom den negativa

– Det är människan, inte tekniken som ska styra, menar Dina Koutsikouri.

»Men de ska använda tekniken på ett kritiskt sätt och exempelvis diskutera rimligheten i de svar de får.«

Dina Koutsikouri

påverkan AI har på miljön, förklarar Annika Bergviken Rensfeldt.

Just etik är därför en viktig del av utbildningen samt frågor om rättvisa, ansvar och transparens när AI och människor ska samverka, säger Annika Bergviken Rensfeldt.

– Att AI betar sig alltmer mänskligt kan också ses som ett etiskt problem. Vad händer exempelvis med människors tilltro till myndigheter eller offentliga tjänster om man inte vet om det är en människa eller en robot som svarar när man ringer eller

chattar? Kanske ska man inte alltid sträva efter att skapa så människolika AI-tjänster som möjligt?

EN VIKTIG DEL av utbildningen är att studenterna inte bara ska lära sig teorier om digital teknik utan också själva använda den, berättar Dina Koutsikouri.

– Att exempelvis ta hjälp av en chatbot när de löser sina uppgifter uppfattas inte som fusk eller nödvändigtvis som ett problem, utan är tvärtom något de förväntas göra. Men de ska använda tekniken på ett kritiskt sätt och exempelvis diskutera rimligheten i de svar de får. Utvecklingen går väldigt fort just nu, vilket gör att vi lärare hela tiden måste vara på tå när det gäller nya sätt att undervisa och examinera och vilken kunskap som ska bedömas. Det innebär förstås en hel del arbete men tvingar oss också att vara kreativa.

– AI i utbildningen måste handla om mycket mer än studenternas användning av GPT, menar Annika Bergviken Rensfeldt.

En annan betydelsefull del av utbildningen är det internationella perspektivet, betonar Annika Bergviken Rensfeldt.

– I september föreläste jag under Unescos *Digital Learning Week* i Paris där två nya rapporter diskuterades: En vägledning för generativ AI inom utbildning och forskning samt en analys av pandemins effekter, som presenterades i skriften *An Ed-Tech Tragedy?* med varningar för destruktiva följder av den nya tekniken. I en panel om plattformssamhället och utbildning påpekade jag bland annat att AI redan finns i våra utbildningar och plattformar och att AI-frågan måste handla om mer än om att reglera studenters användning av GPT. Det behövs nyanser men också relevanta kritiska perspektiv.

DET FÅTAL UTBILDNINGAR inom människocentrerad AI som finns, dels i Europa, dels i Nordamerika, är ofta ettåriga masterprogram utan den stora bredd som kännetecknar *Human-centered AI* vid IT-fakulteten, berättar Alan Said.

– Vi kan nog säga att vårt program är det mest genomtänkta i det här området. Till skillnad från de andra utbildningarna på det här temat har

– Vår utbildning har ett bredare fokus än andra med samma tema, förklarar Alan Said.

»Men nu är det alltså igång och studenterna är hungriga, de vill bara ha mer.«

Alan Said

vi ett bredare fokus och våra studenter kommer att vara attraktiva för en mängd olika roller inom både det privata näringslivet och offentlig sektor.

Att intresset från industrin är stort fick Alan Said klart för sig i somras då ett antal företag tog kontakt för få tips på studenter att samarbeta med.

➔ Fakta: *Human-centered Artificial Intelligence Master's Programme* är ett nytt två-årigt internationellt masterprogram vid institutionen för tillämpad informationsteknologi. Programmet kräver grundläggande kunskaper i programmering, maskininlärning och människa-datorinteraktion men är annars öppet för alla med en kandidatexamen. I programmet väntas studenterna använda AI för att lösa sina uppgifter. Programmet samverkar med RISE, AI Sweden samt industrin. Programkoordinatörer är Alan Said, docent i datavetenskap, och Dina Koutsikouri, docent i informationssystem.

– Jag fick då förklara att vi inte har några studenter eftersom programmet ännu inte startat. Men nu är det alltså igång och studenterna är hungriga, de vill bara ha mer ...

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

- Att människor inte vågar uttala sig är ett demokratiskt problem, påpekar David Brax.

Hot och hat kommer inifrån

Drygt en tredjedel av landets forskare och universitetslärare uppger att de utsatts för någon form av trakasserier, ofta hotfulla mejl eller påhopp i sociala medier.

Tvärtemot vad många tror drabbas lärare från alla olika ämnen och angreppen kommer oftast från kollegor och studenter vid den egna institutionen.

I våras antog rektor en handlägningsplan för disciplinären och snart kommer en slutrapport om hot och hat inom akademien.

19 PROCENT av de lärare som blivit utsatta har angripits av en kollega på den egna

arbetsplatsen och ytterligare 7 procent av en kollega från en annan institution. Det visar siffror i delrapporten *Hot och hat mot forskare och lärare i svensk högskolesektor*. Det finns många förklaringar till de höga siffrorna men bland annat är akademien en plats där kritik och ifrågasättande är en viktig del av kulturen, förklarar David Brax, författare till rapporten.

- DESSUTOM HAR VI en stor andel medarbetare med tillfälliga anställningar som kanske tvekar att beklaga sig och ställa till med bekymmer. Många jobbar också ensamma, utan någon nära kollega att prata med. Då kan det vara svårt att avgöra var gränsen går mellan en fri diskussion och personliga påhopp. Cirka en tredje-

del av de svarande vet heller inte vart de ska vända sig om de utsätts för något obehagligt. Det skulle alltså behövas en större tydlighet om vilket beteende som är acceptabelt och om hur man ska hantera besvärliga situationer.

ALLRA VANLIGAST ÄR dock angrepp från studenter, något hela 49 procent av de utsatta lärarna vittnar om. Ofta handlar det om en undervisnings-situation, exempelvis missnöje med ett betygsbeslut, förklarar Åsa Arping, dekan på Humanistiska fakulteten.

- Studenterna kan exempelvis ha en orealistisk bild av vilket betyg de ska få. Att ge god respons till en student tar dock tid och de resurserna finns inte alltid. I våras antog rektor en handlägningsord-

ning för disciplinära åtgärder, vilket förstås är ett viktigt stöd vid utredning av obehagliga konfrontationer.

Åsa Arping påpekar dock att mycket fokus läggs på de personer som är besvärliga och mindre på resten av en studiegrupp.

- En konfliktfylld situation som kanske drar ut på tiden försämrar kvaliteten på studierna och den studiesociala miljön för alla. Vi behöver tydliggöra lärarens auktoritet i seminarierummet och ha policyer och handlägningsordningar som stödjer den principen.

FÖR 48 PROCENT av de utsatta har angreppen fått någon sorts konsekvens för arbetet. Den vanligaste följden är att man undviker att engagera sig i en viss fråga, berättar David Brax.

- Man kanske också avstår från att uttala sig i en fråga. Det är förstås ett allvarligt demokratiskt problem om den fria debatten hindras på grund av en hotfull atmosfär.

Idag finns nya möjligheter att spela in och sprida exempelvis samtal under en föreläsning, något som kan stressa både läraren och studenterna. Åsa Arping menar att studenterna borde förbinda sig att inte smygfilma föreläsningar och seminarier, och framför allt att inte sprida materialet vidare.

- En gemensam uppförandekod vore en god sak, menar jag. Det finns en rad etiska riktlinjer som vi kunde enas kring i dialog med studentkårerna. Det kritiska tänkandet ska värnas, men det som ibland brister är hur vi beter oss gentemot varandra. Vi behöver gå tillbaka till den grundläggande frågan om vad ett universitet är.

NÄR HOT MOT akademiker uppmärksammas i medierna handlar det nästan alltid om trakasserier som kommer utifrån, exempelvis riktade mot klimat- eller genusforskare.

»En konfliktfylld situation som kanske drar ut på tiden för-sämrar kvaliteten på studierna.«

Åsa Arping

Men hot som kommer inifrån kan påverka medarbetaren mycket mer, betonar David Brax.

– I EN LÄRARES uppgifter ingår ju undervisning, det är inget man bara kan låta bli. Det är också svårt att helt undvika kollegor som man har en konflikt med om de finns på den egna institutionen. Om hot och hat är ett skäl till att medarbetare lämnar akademien vet vi inte, men det vore intressant att undersöka. För att kunna åtgärda problem är det förstås viktigt att kartlägga var de finns; det är ju ingen mening att exempelvis byta ut alla lås om stöld inte är ett bekymmer.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Johan Wingborg**

➔ **Fakta:** Våren 2022 presenterade utredaren David Brax delrapporten *Hot och hat mot forskare och lärare i svensk högskolesektor* som gjorts i samverkan mellan Sveriges universitetslärare och forskare (SULF), Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) och Nationella sekretariatet för genusforskning vid Göteborgs universitet. En mer detaljerad slutrapport är på gång.

Handläggningsordning för anmälan avseende misstanke om disciplinära förseelser antogs av rektor den 25 maj 2023.

Anslag från Vinnova drogs plötsligt in

Den 30 mars öppnade Vinnova ansökningsperioden för utlysningen *Civilsamhällets lösningar för ett resilient samhälle*.

55 projekt kom in. Beslut skulle meddelas den 29 september.

Istället kom beskedet att utlysningen ställts in.

SKÅLET TILL ATT VINNOVA beslutat att inte finansiera utlysningen är brist på pengar. Fram till 2026 minskar myndighetens anslag med cirka 16 procent jämfört med 2023, enligt regeringens budgetproposition.

– Vi behöver prioritera satsningar som finns inom vårt regeringsuppdrag, EU-samarbeten samt redan pågående insatser. Eftersom utlysningen *Civilsamhällets lösningar* faller utanför dessa kategorier togs beslutet att ställa in utlysningen, förklarar Daniel Holmberg, pressekreterare på Vinnova.

Ett projekt som drabbats är *Lokal valuta - verktyg för mobilisering av gräsrotsinitiativ* som skulle starta i oktober. Projektet leds av Majornas samverkansförening. Maria José Zapata Campos, docent vid företagsekonomiska institutionen, är en av dem som skulle ha medverkat.

– **DET SOM UPPRÖR** mig mest är den bristande respekten för alla dem som sökt. Utlysningen vände sig i första hand till organisationer i civilsamhället, det vill säga personer som ofta jobbar ideellt och konkret ute bland vanliga människor. I det här fallet handlar det om småskaliga projekt för att hjälpa till med klimatmålen. Men det som också gör mig ledsen är att vi forskare ibland ses som parasiter bland våra informanter; vi suger ut kunskap om allt möjligt utan att ge så mycket tillbaka. Denna gång stod de ideella organisationerna och deras förmåga att ta vara på ett folkligt engagemang i centrum.

Rikard Wingård, universitetslektor i litteraturvetenskap, står som koordinator för projektet *Regenerativa öar*. Tanken bakom det projektet var att, tillsammans

Maria José Zapata

med lokala organisationer på Orust och Tjörn, arbeta med innovativa metoder för att initiera utvecklingen av regenerativa kulturer, som grund för ett hållbart samhälle.

– **ATT EN UTLYSNING BARA** läggs ner utan vidare skadar förtroendet för Vinnova och i förlängningen staten som forskningsfinansierare. Om man ber en massa människor att lägga ner tid och möda på att skriva ansökningar så måste man ju också kunna garantera att de utlysta medlen finns och kan delas ut. Min tolkning är att projekt som inte involverar kapitalstarka aktörer är lättare att handskas med på det här sättet och inte ses som så viktiga.

Maria José Zapata Campos har nu startat ett upprop mot Vinnovas beslut.

– Före sommaren var det anslag till utvecklingsforskning som plötsligt drogs in, nu handlar det om småskaliga projekt inom hållbarhet. Jag menar att de eldsjälarna som lagt ner en massa tid på att i onödan söka medel måste få någon sorts kompensation.

Text: **Eva Lundgren**, Foto: **Johan Wingborg**

➔ **Fakta:** Vinnovas utlysning *Civilsamhällets lösningar för ett resilient samhälle - klimatanpassning och social resiliens* öppnade den 30 mars och stängde den 20 juni. 55 ansökningar kom in, den absoluta majoriteten kom från aktörer i civilsamhället. I slutet av september fick de sökande veta att utlysningen lagts ner eftersom Vinnova fått en förändrad budget.

Ökat kapital men få nya jobb

Kompetensbrist och försiktighet, det är de två främsta orsakerna till att GU, trots ett kapital på 1,6 miljarder kronor, inte anställer fler, tror ekonomichef Peter Tellberg.

– Med tanke på att forskningsinkomsterna gått upp med 6 procent, borde det finnas behov av fler medarbetare. Ändå har antalet heltidsanställningar bara ökat med 0,5 procent jämfört med förra året.

SIFFRORNA KOMMER FRÅN den tertialuppföljning som Peter Tellberg nyligen presenterade för styrelsen. Rapporten innehåller både positiva och negativa tendenser.

– Regeringens uppdrag för utbildning på grund- och avancerad nivå är på 2,38 miljarder kronor. Prognosen för 2023 är att vi kommer att underproducera med cirka 42 miljoner. Eftersom universitetet hade en ackumulerad överproduktion på 43 miljoner vid utgången av 2022, innebär det en ackumulerad överproduktion på 1 miljon. Vi ligger alltså väldigt nära en balans.

UPPDRAGET TILL fakulteterna har minskat något eftersom regeringens särskilda pandemi-satsning upphört. Fem fakulteter riskerar att misslyckas med att nå sina mål. Det är framför allt läraryrket som har svårt att locka studenter men även vårdutbildningarna har problem med studenter som hoppar av. Det innebär att Utbildningsvetenskap-

liga fakulteten, och kanske även Sahlgrenska akademien, kommer att få betala tillbaka medel.

Naturvetenskapliga fakulteten och IT-fakulteten är de enda som överproducerar utbildning, berättar Peter Tellberg.

– ANTALET STUDENTER brukar hänga ihop med konjunkturen. Just nu har vi väldigt låg arbetslöshet, vilket innebär att färre söker sig till universitetet.

Antalet årsarbetare har ökat med 25 jämfört med samma period förra året, vilket motsvarar en ökning med 0,5 procent. Ökningstakten är på samma nivå som föregående år men är lägre jämfört med tidigare tertial under den senaste femårsperioden. De största ökningarna finns vid Utbildningsvetenskapliga fakulteten, IT-fakulteten och Gemensamma förvaltningen.

– Universitetet har ett balanserat kapital på 1,6 miljarder kronor, pengar som självklart ska användas. Inför år 2020 gav rektor därför samtliga fakulteter i uppdrag att ta fram planer för hur kapitalet ska kunna brukas de närmaste tre åren. Därför är det anmärkningsvärt att verksamheten i så liten grad rekryterar nya medarbetare. Inte minst borde de ökade intäkterna för forskning leda till att fler personer får jobb inom nya projekt.

PETER TELLBERG MENAR att det finns flera förklaringar till oviljan att anställa medarbetare.

»Inför år 2020 gav rektor därför samtliga fakulteter i uppdrag att ta fram planer för hur kapitalet ska kunna brukas de närmaste tre åren.«

Peter Tellberg

– Jag tror att ett skäl kan vara den allmänna krisen med inflation, ökade räntor och en orolig omvärld. Till detta kommer de stora byggprojekt som är på gång som kommer att leda till högre hyror.

KONSTNÄRLIGA fakulteten ska exempelvis få en nytt hus och i väntan på det har fakulteten gjort stora evakueringar som kostar en hel del. Handelshögskolans nya hus är försenat vilket förstärker påverkan

fakultetens ekonomi. Men allt behöver inte bli så dyrt som beräknat. När bokföringen för Natrium stängdes i augusti visade det sig att hyran kommer att bli cirka 12 miljoner kronor lägre än förväntat. Trots det innebär de nya lokalerna cirka 70 miljoner mer i hyra för Naturvetenskapliga fakulteten.

Men att institutionerna tvekar att anställa har nog fler orsaker än oro inför en osäker ekonomi, menar Peter Tellberg.

– Ett viktigt skäl är nog kompetensbrist; i många verksamheter är det helt enkelt svårt att hitta de personer man letar efter.

UNIVERSITETETS ekonomiska verksamhetsutfall till och med andra tertialet visar ett överskott på 130 miljoner, att jämföra med föregående års överskott på 150 miljoner. Prognosen för hela året är ett positivt resultat på 50 miljoner kronor.

– När vi lade budgeten trodde vi att resultatet skulle hamna på noll. Men prognosen är alltid bättre än utfallet, exempelvis har intäkterna ökat.

Den svaga kronan har dock inte drabbat GU:s ekonomi i särskilt hög grad, förklarar Peter Tellberg.

– Men för UB, som köper tidskrifter och prenumerationer i utländsk valuta, har kostnaderna gått upp en hel del.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Billigare och mer miljövänligt

Billigare och mer miljövänligt, så kan man sammanfatta de nya avtalen för brev och paket som gäller sedan 1 juli.

– Vi trodde att avtalen skulle bli dyrare. Men eftersom vi fått ner priserna på distributionen av paket har vi istället lyckats spara en hel del, förklarar Lina Hedeberg, campuschef på Campuservice Rosenlund.

GU HAR HAFT samma avtal för posthantering under väldigt många år, samtidigt som användningen av posttjänster kraftigt förändrats, berättar Lina Hedeberg, som är tjänstehandläggare för post och gods.

– Inför en ny upphandling gjorde därför Serviceenheten och Upphandlingssektionen våren 2022 en utredning. Den visade bland annat att universitetet skickar ungefär hälften så många brev nu jämfört med 2016, samtidigt som den

fasta kostnaden för tjänsten successivt ökat år för år.

Det avtal GU tidigare hade med Post Nord gällde för både post och paket, förklarar Lina Hedeberg.

– Ingen kan konkurrera med Post Nord när det gäller brev men däremot finns det gott om leverantörer av paket. Genom att dela på avtalet kunde vi få ner priserna rejält. Vi såg också att det var gynnsamt att separera inrikes paket/paket inom Norden från paket som skickas utrikes.

De nya avtalen innebär att GU nu använder Kammarkollegiets avtal för brev samt för inrikes paket, inklusive Norden, med Post Nord som leverantör.

– PRAKTISKT ÄR DET ingen skillnad mot tidigare och portokostnaderna för brev ligger i princip på samma nivå som vi är vana vid. Kostnaderna för paket har dock minskat kraftigt; exempelvis kostar ett 3-kilos paket inom Sverige numera 66 kronor mot tidigare

178 kronor och samma paket till Danmark kostar 105 kronor mot tidigare 340 kronor. Expressleveranser kan bokas som en tilläggstjänst, men tvärt emot vad många tror, innebär express en senare leverans än den vanliga postgången; expressleveransen kommer fram före klockan 18, jämfört med vanligt paket som levereras före klockan 16. Express kostar mer och är alltså ingen större mening att använda.

FÖR UTRIKES PAKET och expressleveranser har universitetet sedan oktober ett avtal med DHL, berättar Lina Hedeberg.

– De bokas via DHL:s webbplats där man i bokningsformuläret tydligt kan se leveranstid och kostnad för de olika pakettjänsterna. Även här har priserna blivit lägre än i det tidigare avtalet. Exempelvis kostar ett 3-kilos paket till zon 2 i Europa, alltså Belgien, Estland, Tyskland och Storbritannien, 299 kronor, mot tidigare 424 kronor, och expressleverans till USA kostar 465 kronor, mot tidigare 2 487 kronor. Expressleveranserna inom Europa har dock blivit något dyrare, 216 kronor mot tidigare 169 kronor för ett 3-kilos paket. Det beror på att den tjänsten var konkurrensutsatt även under förra avtalsperioden.

YTTERLIGARE EN NYHET är att Post Nord sedan 1 juli bara kör en tur om dagen istället för två, förklarar Lina Hedeberg.

– Det innebär en besparing på 80 000 kronor i månaden, dessutom minskar vi klimatavtrycket. Även Campuservice har numera en enda daglig postrunda. Den feedback vi fått från verksamheten är att det fungerar bra.

Cykelbud inom Göteborg ska, som tidigare, bokas via Pling cykelbud, det avtalet är oförändrat.

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Johan Wingborg**

Ny dekan på Sahlgrenska akademien

Nationell och internationell konkurrenskraft inom alla områden, utbildning av högsta kvalitet, en inkluderande arbets- och studiemiljö samt ett ansvarsfullt ledarskap – det var några mål som Jenny Nyström, professor i fysiologi, tog upp under en hearing på Konferenscentrum Wallenberg den 6 oktober.

Hon är ny dekan vid Sahlgrenska akademien.

ANDRA MÅL HANDLAR om tydliga karriärvägar för alla kategorier anställda, goda relationer till omvärlden – både lokalt, nationellt och internationellt – samt om att vara en synlig ledare och opinionsbildare i samhället.

Men Jenny Nyström påpekade också flera utmaningar, exempelvis ett osäkert ekonomiskt omvärldsläge, ökade hyreskostnader och konkurrens.

- Istället för att konkurrera inåt borde vi vända krafterna utåt så att vi exempelvis får till stora infrastruktursatsningar även här i Göteborg. Fakulteten behöver också se över sitt inflytande i GU-gemensamma frågor och engagera sig när det gäller rekrytering av både medarbetare och studenter.

Ytterligare utmaningar är externa anslag som kräver samfinansiering. Också den snabba AI-utvecklingen och digitaliseringen samt samhällets och politikens syn på frihet inom forskning och utbildning var områden Jenny Nyström lyfte fram.

Framgång kräver utvecklingsarbete, både internt och externt, påpekade hon.

- Vi måste skapa bästa möjliga förutsättningar för kärnverk-

samheterna, utveckla dialog och delaktighet i hela organisationen samt förbättra ledningsarbetet. Men vi måste också synas bättre i den nationella debatten och fördjupa våra betydelsefulla samarbeten, exempelvis med Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Chalmers samt med Life Science och medicinsk teknik i regionen.

SAMVERKAN MELLAN basal, translationell och klinisk forskning måste underlättas och tillgången till både nationell och lokal infrastruktur måste förbättras, menade Jenny Nyström.

- Och även om våra forskare är framgångsrika när det gäller externa anslag går det att bli ännu bättre, inte minst när det

»Istället för att konkurrera inåt borde vi vända krafterna utåt så att vi exempelvis får till stora infrastruktursatsningar även här i Göteborg.«

Jenny Nyström

gäller EU-medel. Vi har idag också ett komplext regelverk där den enskilde forskaren kan behöva ytterligare stöd.

INOM UTBILDNINGEN betonade Jenny Nyström vikten av välutbildade lärare, en inkluderande miljö, breddad rekrytering och ökad internationalisering.

- Jag vill också gärna satsa på nya masterkurser inom våra styrkeområden, som skulle kunna ge en unik kompetens.

Också studentinflytandet är viktigt, påpekade Jenny Nyström.

- Jag har själv läst i Lund där de olika nationerna bidrar till den studiesociala miljön och skapar sammanhållning. Jag förstår att det inte är lätt för studenter-
na att hinna med olika möten i

→ Jenny Nyström

Aktuell: Ny dekan på Sahlgrenska akademien.

Bakgrund: Grundstudier i Lund, disputerade vid GU, postdoktor vid Albert Einstein College of Medicine i New York, professor i fysiologi vid GU, prefekt vid institutionen för neurovetenskap och fysiologi. Har en aktiv forskargrupp, har hittills handlett 13 doktorander till disputation och har ytterligare tre doktorander på gång. Hennes forskningsområde är njursjukdomar, bland annat kring sjukdomen IgA-nefrit. Har även varit med och startat ett mindre läkemedelsbolag inom området njurcancer som nu har sin första produkt i klinisk fas I/II-prövning

Bor: i Brottkärr.

Intressen: Familjen, hästar och ridning, matlagning, skog och hav.

- Karriärplanering redan tidigt under forskarutbildningen bör uppmuntras så att våra forskarstuderande vet vilka mål de strävar efter.

Jenny Nyströms presentation avslutades med frågor från publiken.

Bland annat undrade Karin Ahlberg, prefekt vid institutionen för vårdvetenskap och hälsa, hur fakulteten kommer att hantera förenade tjänster när vården ställs om från akut- till närvård.

- **DE FÖRENADE** tjänsterna fungerar som bryggor mellan akademi och sjukvård och är viktiga både för vårt samarbete med vården och för vår kliniska relevans, så det är något jag hoppas att vi kan fortsätta satsa på. Vi har nu också ett samarbetsavtal med Göteborgs Stad som är en vidareutveckling inom personcentrerad vård, vilket förstås är väldigt spännande, förklarade Jenny Nyström.

Jovanna Dahlgren, prefekt vid institutionen för kliniska vetenskaper, undrade vad som händer med Sahlgrenska Life.

- Göteborgs universitet har ju tackat nej till fastighetsägaren Virtartes förslag på hyresavtal vilket innebär att Västfastigheter tagit över projektet. Men min inställning är att Sahlgrenska akademien tillsammans med GU ska fullfölja den avsiktsförklaring som tagits. Förutsättningen är förstås att avtalet hamnar på en rimlig nivå för vår verksamhet, förklarade Jenny Nyström.

Text: Eva Lundgren
Foto: Johan Wingborg

kommittéer och råd, särskilt som många idag också arbetar parallellt med sina studier för att ha råd med alla kostnader. Göteborg är ingen billig studentstad och det saknas studentbostäder. Vi i ledningen måste kanske bli ännu bättre på att sprida information till studentkåren så att de får de underlag de behöver för att kunna sätta sig in i viktiga frågor och vara med och fatta beslut.

EN UTMANING FÖR fakulteten är att allt fler studenter saknar de förkunskaper som krävs för att klara utbildningarna. Studenter som hoppar av innebär förstås ett misslyckande för dem själva men ger också problem för institutionerna som inte når sitt utbildningsuppdrag. Om fakulteten

måste betala tillbaka anslag kan det leda till att antalet tjänster måste dras ner, förklarade Jenny Nyström.

- Eftersom våra professionsutbildningar leder till yrken som innebär ansvar för människors liv och hälsa kan lösningen inte vara att sänka kraven. Istället måste vi hitta nya sätt att stötta studenterna tidigt i utbildningen, exempelvis genom att lära ut studieteknik. Kanske behöver vi också fundera över vilka studenter vi antar. Kunskapsprov skulle kunna vara ett sätt att fånga in duktiga studenter som av olika skäl inte fått de allra högsta betygen.

Jenny Nyström framhöll också doktoranderna och vikten av att de har en god psykosocial miljö.

Öppen publicering

Öppen vetenskap diskuteras alltmer, både nationellt och internationellt. Bland annat har både Unesco och EU tagit ställning för öppen vetenskap och Kungliga biblioteket har tagit fram ett förslag på nationella riktlinjer.

– Här på GU arbetar vi som bäst med en policy. Men eftersom det är komplext tar vi det stegvis, förklarar Erik Boström, bibliotekschef för de Humanistiska biblioteken.

KUNGLIGA BIBLIOTEKET fick i juni 2022 i uppdrag av regeringen att fastställa nationella riktlinjer för öppen vetenskap. Samtidigt har Sveriges universitets- och högskoleförbund presenterat en färdplan med rekommendationer. Och vid GU har forskningsnämnden satt samman en arbetsgrupp, som leds av Erik Boström, som ska ta fram en policy.

– Det man kanske först tänker på när det gäller öppen vetenskap är att vetenskapliga artiklar ska vara öppet tillgängliga. Inte bara forskare utan även medarbetare inom exempelvis vård, skola, offentlig förvaltning och företag vill regeringen ge tillgång till forskning, som de ju via skatten varit med och betalat.

Öppen vetenskap handlar dock om mycket mer än om vetenskapliga artiklar; bland annat bör den data som resultaten bygger på vara öppen när så är möjligt, förklarar Erik Boström.

– MEN FÖR ATT inte göra arbetet alltför komplicerat har vi här på GU bestämt att ta en sak i sänder. Den policy vi nu håller på med gäller öppen tillgång till publikationer, vilket är det första av sex delområ-

Helena Francke och Erik Boström arbetar med en ny policy för öppen publicering.

Foto: JOHAN WINGBORG

»Öppen tillgänglighet är inget vi främjar för att vi måste utan för att vi tycker att det är angeläget.«

Åke Ingerman

Foto: JOHAN WINGBORG

»Inom vissa områden råder brist på tidskrifter av hög kvalitet ...«

Max Petzold

den för öppen vetenskap. (se faktaruta)

En hel del arbete för att underlätta publicering öppet finns redan på plats.

Bibsamkonsortiet, där UB ingår, har sedan några år tecknat så kallat transformativa avtal med ett stort antal förlag, bland annat det största vetenskapliga förlaget, Elsevier. Det innebär att biblioteket tar alla läs- och publiceringskostnader för vetenskapliga artiklar. Fortfarande publiceras dock mycket vetenskap bakom betalvägg, inte minst det som inte är tidskriftsartiklar, förklarar universitetsbibliotekarie Helena Francke.

– Vi måste alltså hitta även andra vägar för öppen tillgång. Exempelvis kan den forskare som publicerat i en låst tidskrift deponera en kopia av artikeln i ett repository, så kallad parallellpublicering. Det är då oftast förlaget som har den ekonomiska upphovsrätten till verket, vilket innebär att forskaren kan sprida artikeln först efter en viss tid, kanske sex månader eller ett år.

Åke Ingerman, dekan vid Utbildningsvetenskapliga fa-

kulteten och vice ordförande för UB:s styrelse, påpekar att öppen vetenskap är något som både regeringen och EU tydligt arbetar för.

– Men det är viktigt att GU tar ställning och har en egen policy. Öppen publicering är ingenting vi främjar för att vi måste utan för att vi tycker att det är angeläget.

Han påpekar också att öppen publicering inte bara handlar om vetenskapliga artiklar, utan också om bland annat böcker, bokkapitel och konferensbidrag. Själv är Åke Ingerman engagerad i plattformen Kriterium som granskar, publicerar och sprider öppet tillgängligt vetenskapliga böcker.

UTIFRÅN EN vetenskaplig synvinkel vinner alla på öppen publicering, menar Max Petzold, vicerector samt ordförande för UB:s styrelse.

– Det finns dock flera bekymmer. Inom vissa områden råder brist på tidskrifter av hög kvalitet, och de som finns kanske inte är öppet tillgängliga. Att Bibsam har upprättat avtal med ett antal stora förlag, som Elsevier och Springer, är förstås bra men avtalen är väldigt dyra. Hur vi än gör ökar kostnaderna.

Att helt enkelt sluta publicera i de dyra tidskrifterna är ingen lösning, menar Max Petzold.

– Det viktigt, särskilt för unga forskare, att meritera sig genom publicering i prestigetidskrifter. Tidskrifterna hjälper forskarna att hänga med i utvecklingen och än så länge finns inga riktigt bra alternativ.

GU:s policy för öppen publicering väntas bli klar i början av nästa år.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **Alma Kilander**

Kungliga biblioteket tar fram riktlinjer

Foto: DAVID FREDRIKSEN

I juni förra året fick Kungliga biblioteket i uppdrag att ta fram nationella riktlinjer för öppen vetenskap. Arbetet skulle ha varit klart i september.

– Men vi förstod att vi måste hinna få in kommentarer från sektorn också. Under oktober har därför förslaget varit ute för synpunkter och kommentarer. Nu ska vi analysera inkomna synpunkter och göra justeringar så att vi i januari kan redovisa uppdraget för regeringen, förklarar Erik Stattin, handläggare på Kungliga biblioteket.

BÅDE KB OCH SUHF har påpekat behovet av en nationell samordning kring öppen vetenskap, inte minst i ljuset av att både Unesco och EU tagit ställning för öppen vetenskap, förklarar Erik Stattin.

– Digitaliseringen och internet har ju drivit på en utveckling där människor förväntar sig öppet tillgänglig information. Därför det rimligt att också forskningen anpassas till ett öppet system där lärosätena har makt över hur forskningen sprids.

KB tolkar ”öppen vetenskap” brett. Förutom öppen tillgång till vetenskapliga publikationer handlar det om

öppen tillgång till forskningsdata, öppna forskningsmetoder och lärresurser, allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen och digital infrastruktur som stödjer öppen vetenskap.

För att möjliggöra omställningen till öppen tillgång har Bibsam konsortiet, där bland annat landets lärosäten ingår, så kallat transformativa avtal med ett stort antal vetenskapliga förlag. Det innebär att de deltagande organisationerna betalar för publicering och läsning av de artiklar som förlagen publicerar. Det här har inneburit stora kostnader för lärosätena, men är inte tänkt att vara en långsiktig lösning, utan just en möjlighet till omställning, förklarar Erik Stattin.

– Tanken är att förlagen fram till dess ska ha hunnit ställa om sina affärsmodeller så att kostnaderna blir mer rimliga och transparenta och så att biblioteken enbart betalar för omedelbart öppen publicering.

Erik Stattin menar dock inte att tidskrifterna spelat ut sin roll.

– MÅNGA TIDSKRIFTER fungerar som vetenskapliga samlingsplatser där redaktörer och redaktionsråd utgörs av forskare. Tidskriften är också en väldigt etablerad publiceringsform där det är enkelt att följa den senaste utvecklingen

inom ett område. Men förlagens affärsidé måste utmanas: att tjäna pengar på att forskare utan ersättning granskar artiklar som kommit till genom offentligt finansierade projekt är i längden ohållbart, om inte forskare och allmänhet också får öppen tillgång till resultaten.

Inom flera vetenskapsområden finns dock redan alternativ till tidskrifterna, berättar Erik Stattin.

– ETT EXEMPEL ÄR plattformar för preprints där forskare helt enkelt presenterar det de gjort utan något större urval och där sakkunniggranskningen sker i efterhand. Inom vissa ämnen, som matematik, fysik och datavetenskap, är preprints redan vanligt, och modellen börjar sprida sig även till andra områden. Under pandemin skedde exempelvis en explosionsartad utveckling inom medicin där forskare snabbt publicerade resultat som genast granskades av det globala vetenskaps-samhället.

Även biblioteken och lärosätena själva kan stå för alternativa lösningar. Ett exempel är KB:s plattform *Publicera*, berättar Erik Stattin.

– Den innehåller än så länge ett tjugotal öppet tillgängliga svenska tidskrifter. Offentligt drivna plattformar kan passa vissa vetenskapsom-

råden men kanske inte alla.

Målet med KB:s riktlinjer är att fungera som ett gemensamt svenskt ramverk för öppen vetenskap.

– Men förhoppningen är att riktlinjerna också kan vara en brygga mellan svenska och internationella lärosäten och organisationer så att vi får ett harmoniserande globalt system.

Text: Eva Lundgren

➔ Fakta: På regeringens uppdrag, och i samarbete med Vetenskapsrådet ska Kungliga biblioteket (KB) ta fram nationella riktlinjer för öppen vetenskap.

Riktlinjerna omfattar sex områden:

- Öppen tillgång till vetenskapliga publikationer
- Öppen tillgång till forskningsdata
- Öppna forskningsmetoder
- Öppna lärresurser
- Allmänhetens delaktighet i forskningsprocessen
- Digitala infrastrukturer som stödjer öppen vetenskap

Vid GU finns en arbetsgrupp för öppen vetenskap som i första hand ska ta fram en policy för öppen publicering. Gruppen leds av Erik Boström och har följande övriga medlemmar: Helena Francke, Max Petzold, Åke Ingerman, Henrik Nilsson, Per-Arne Svensson samt Juho Lindman.

Forskare söker svar om migration

Trots att fler människor än någonsin befinner sig på flykt runt om i världen saknas fortfarande mycket kunskap kring migration. 22–24 november möts därför åter forskare från när och fjärran under den återkommande OMICS-konferensen för att presentera nya rön kring invandring och integration under tre intensiva dagar i Göteborg. Förhoppningen är att sprida information och fakta kring en av vår tids ödesfrågor.

KONFLIKTER, naturkatastrofer och ekonomisk otrygghet. Det är några av de faktorer som gör att allt fler tvingas lämna sina hem och söka sig bort.

I slutet av 2022 överskred antalet flyktingar för första gången 100 miljoner, enligt en rapport från FN:s flyktingorgan UNHCR. Totalt var då 108,4 miljoner personer antingen på flykt, asylsökande eller så kallade internflyktingar, vilket är att vara flykting i sitt hemland.

UNHCR pekar även på en tydlig utveckling där fler människor tvingas lämna sitt hem på grund av naturkatastrofer. 32,6 miljoner som migrerar är människor som drabbats av översvämningar, jordbävningar, torka eller oväder.

»Organisering av arbetsmarknaden är avgörande för att människor ska komma in i ett nytt samhälle ...«

Andrea Spehar

Samtidigt tornar nya hot upp sig som ökar risken för att människor drivs på flykt. Den fortsatta konflikten i Demokratiska republiken Kongo och Sudan, utbrett våld i Myanmar, fortsatt otrygghet och torka i Somalia, kriget i Ukraina och nu även den uppblossade konflikten i Israel-Palestina.

ATT VI MÄNNISKOR i alla tider på olika sätt förflyttat oss är en del av vårt dna. Det menar Andreas Diedrich, professor i management och organisation på Handelshögskolan.

- Skillnaden är att vi idag har större möjligheter än tidigare att hantera och organisera dessa rörelser på ett hållbart och humant sätt.

I takt med att antalet flyktingar ökar, växer också behovet av att utbyta kunskap med forskare som jobbar runt om i världen, och

som kan bidra med erfarenhet om hur andra länder organiserar mottagande, integrationsprojekt och möjligheten för nyanlända att komma in i arbetslivet.

22-24 november är det åter dags för konferensen *Organizing Migration and Integration in Contemporary Societies* (OMICS). 2019 samlade OMICS runt 200

spridas vidare, säger Andreas Diedrich.

OMICS 2023 vänder sig i första hand till forskare, men enligt Andreas Diedrich är det viktigt att också människor som arbetar med migrationsfrågor, eller som själva är nyanlända eller tidigare migranter, medverkar vid konferensen.

Andreas Diedrich menar att det är viktigt att många erfarenheter finns med under konferensen.

forskare från olika delar av världen, och arrangörerna förväntar sig en god uppslutning även i år.

– **OMICS 2023 SAMLAR** forskare från bland annat Taiwan, Kanada, Ghana och Österrike. Det som gör den här konferensen unik i Sverige är att vi har en tvärvetenskaplig grund. Det är viktigt eftersom organisering av migration och integration är en så komplex fråga. När forskare kan utbyta kunskap från exempelvis juridik, sociologi, hälsovetenskap och pedagogik kan vi få ny information som kan

– Vi vill stimulera till samtal. De här frågorna är i högsta grad för alla och det gäller att få ut forskningen i verkligheten för att den ska påverka samhälle och beslutsfattare.

Andreas Diedrich menar även att den här typen av forskning berikas av insikter från anställda inom kommun och olika myndigheter men även av företagsledare och andra verksamma inom näringslivet, eftersom många frågor kring integration landar i arbetslivet. Något Andrea Spehar håller med om. Hon är docent i statsvetenskap och föreståndare

»De här frågorna är i högsta grad för alla och det gäller att få ut forskningen i verkligheten«

Andreas Diedrich

för Centrum för global migration, som tillsammans med Handelshögskolan arrangerar OMICS 2023.

– **PÅ OMICS 2023** ligger fokus på just organiseringen inom arbetsmarknaden, och då behöver vi ha med aktörer därifrån som kan bidra med erfarenhet. Organiseringen av arbetsmarknaden är avgörande för att människor ska komma in i ett nytt samhälle och att migrationen som sker runt om i världen ska vara hållbar på sikt.

Även om mycket fokus i vår del av världen handlar om människor som tar sig till Europa, är det främst utanför västvärlden som den stora migrationen sker. Därför ser Andrea Spehar det som mycket positivt att många forskare vid årets OMICS kommer från länder långt utanför EU:s gränser.

– **VI KAN PÅ DET** sättet få ta del av deras kunskap om hur olika stater organiserar och reglerar migrationsflöden, och hur arbetsmarknaden är anpassad för att hantera det här. Något som verkligen är gemensamt är den polarisering som uppstår om nyanlända hamnar utanför samhället. Det är något vi ser globalt, säger hon.

Den internationella uppslutningen är en styrka på OMICS 2023, menar även Andreas Diedrich.

– Vi är väldigt glada att så många utomeuropeiska forskare kommer till OMICS 2023. Exempelvis har det börjat komma mer studier om migrationen i länder som Kenya och Bangladesh. Och vi kan lära mycket av andras erfarenheter, inte minst när vi nu börjar se hur klimatförändringar skapar nya utmaningar och flyktingströmmar.

➔ **Fakta:** Information och anmälan till OMICS 2023: <https://www.gu.se/en/school-business-economics-law/gri/welcome-to-omics-2023>.

Text: Agnes Faxén

Foto: Johan Wingborg

Dina idéer kan bli ett företag

– Att vara ledare för ett startup-bolag skiljer sig inte så mycket från att vara forskare. Det handlar om hårt arbete och om att ständigt jaga nya resultat. Men det är också ett väldigt fritt jobb med otroligt stora möjligheter.

Det säger Mikael Funa som vill uppmuntra fler forskare att fundera över att kanske kommersialisera sina resultat.

MIKAEL FUNA är sedan två år tillbaka affärsutvecklare på GU Ventures med IT och tech-branschen som sitt särskilda område.

– GU Ventures har flest företag inom Life Science. Men eftersom ny teknik idag är inblandad i nästan allting är det ett område på stark frammarsch. Data/cybersäkerhet, drönarteknik, robotar, finansteknologi och inte minst de senaste som hänt kopplat till AI och Chat GPT samt olika stora språkmodeller är några exempel på hur otroligt snabbt utvecklingen går. Och vid både Chalmers och GU pågår väldigt mycket intressant forskning inom området.

NSS WATER, som tar fram nanorent vatten för halvledarindustrin, och Talkamatic, som skapar dialogsystem så att människor och maskiner kan tala med varandra, är de bolag som Mikael Funa idag är affärsutvecklare för. Men han är övertygad om att det finns många fler potentiella företagare bland forskarna på GU.

– Jag är ofta ute och träffar

Mikael Funa vill inspirera nya företagare.

folk, särskilt på IT-fakulteten och Handelshögskolan. Alla är förstås inte intresserade av att starta företag. Men när jag väl börjat diskutera med en forskare, som entusiastiskt berättar om sitt projekt, kan det dyka upp en idé som jag påpekar skulle kunna utvecklas kommersiellt; det kan handla om en algoritm, en kodbas eller ett nytt sätt att analysera bilder. Även den som inte ser sig som en potentiell företagare kan bli nyfiken och börja fundera i de här banorna.

DET SOM ÄR SÅ bra med innovationssystemet i Sverige och på regional nivå, som i Göteborg, är att den enskilde forskaren inte behöver kunna

»Även den som inte ser sig som en potentiell företagare kan bli nyfiken och börja fundera i de här banorna.«

Mikael Funa

något om att driva bolag, förklarar Mikael Funa.

– Det räcker att ta kontakt med GU Ventures eller Forsknings- och innovationskontoret (FIK) så hjälper vi vidare. Vi börjar med att testa och verifiera idén, vilket bland annat innebär att vi undersöker om idén är unik, dess potential, om den går att skala upp och om den kan slå globalt. En stor fördel är

att vi har all kompetens på ett och samma ställe: juridik, ekonomi, IP, affärsmässiga frågor samt, inte minst viktigt, tillgång till riskkapital.

GU:S INNOVATIONSMODELL

bygger på att forskaren ska kunna fortsätta med sin forskning även som företagare, berättar Mikael Funa.

– Man väljer själv hur mycket man vill engagera sig. Kanske vill man vara delägare och sitta i styrelsen, kanske vill man mest fungera som vetenskaplig rådgivare. Oavsett vilket är det långsiktiga målet att bidra till samhällets utveckling.

Att vara företagsledare för ett litet startup-bolag påminner ganska mycket om att vara forskare, påpekar Mikael Funa.

– **DET GÄLLER ATT** nå resultat, ta snabba beslut, hänga med i utvecklingen, locka investerare, hitta kunder, skapa intresse. Det innebär mycket osäkerhet och mycket jobb. Men som ledare för ett litet bolag har man också stor frihet att själv sätta agendan och oanade möjligheter kan utvecklas. Det är något många fler borde pröva på, särskilt som det finns så mycket hjälp och stöttning på vägen.

Text: **Eva Lundgren**

Foto: **GU Ventures**

➔ Fakta: Har du en idé som skulle kunna bli ett företag? Kontakta GU Ventures (GUV) eller Forsknings- och innovationskontoret (FIK).

Alla forskare, oavsett disciplin, är välkomna att kontakta FIK och GUV.

NATIONELLA SPRÅKBANKEN

● **Nationella språkbanken** har beviljats förlängd finansiering av Vetenskapsrådet för ytterligare fyra år efter nuvarande finansieringsperiod.

– Vi är jätteglada över beskedet. Omdömena om ansökan är ett tydligt kvitto på att man har sett det

målmedvetna och högkvalitativa arbete som alla Språkbankens medarbetare presterar och som vi nu kan driva vidare, säger Lars Borin, föreståndare för Nationella språkbanken.

Nästa finansieringsperiod sträcker sig från 2025 till och med 2028.

Foto: JOHAN WINGSBORG

Magnus Simrén föreslås som prodekan

● **Magnus Simrén**, professor i gastroenterologi, föreslås bli ny prodekan vid Sahlgrenska akademien. Till de frågor han framhåller som viktiga för ekonomin och Sahlgrenska Life.

– Det är jätteviktigt för hela akademien att arbetet kring Sahlgrenska Life blir bra, och jag vet att det är särskilt betydelsefullt för ett flertal verksamheter. Här måste vi naturligtvis tänka oss för så att vi inte utarmar forskargrupperna utan ser till att ekonomin också blir hållbar.

En annan stor fråga är de problem med genomströmning som många utbildningsprogram kämpar med.

– Det är en komplex fråga, där det inte finns någon enkel lösning, men sannolikt behövs mer stödande åtgärder för att hjälpa de studenter som har förutsättningar att klara utbildningen men som riskerar avbryta sina studier.

Ett annat utvecklingsområde är möjligheterna att söka och få internationella forskningsmedel.

– Våra forskare är mycket framgångsrika när det gäller att ro hem forskningsmedel i nationell konkurrens, men det finns utvecklingspotential när det gäller internationella anslag, särskilt från EU.

Läs Elin Lindströms mer utförliga artikel i Akademiliv.

Ny portfölj för digitalisering

● I slutet av maj lämnade arbetsgruppen för digitalisering sin slutrapport med rekommendationer om hur universitetet kan arbeta för att utveckla verksamheten. Utifrån dessa rekommendationer har under hösten en ny digitaliseringsportfölj tagit form. Den omfattar tre verksamhetsområden: utbildning, forskning och verksamhetsstöd. Arbetet leds av vice rektor Max Petzold, ordförande i portföljledningen, vice rektor Pauli Kortteinen, universitetsdirektör Johan Johansson samt IT-chef Tony Ottosson Gadd.

– Det är viktigt att digitaliseringsfrågorna blir en universitetsgemensam och verksamhetsintegrerad angelägenhet, säger Max Petzold. Fokus är därför att i så stor utsträckning som möjligt använda våra ordinarie forum och beredningsvägar.

För att möjliggöra en verksamhetsnära digitalisering ska beslut och prioriteringar tas av dem som har bäst insikt om hur universitetets olika verksamheter kan uppnå sina mål med hjälp av digitala lösningar. Utvecklingsarbetet sker med fördel i tvärfunktionella team med såväl IT- som verksamhetskompetens.

– Även om vi nu kommer att arbeta utifrån en ny förvaltningsstruktur finns det delar av GUSPP-modellen som vi fortsatt tar med oss, säger universitetsdirektör Johan Johansson. Det handlar till exempel om att behålla en nära dialog mellan IT och övriga verksamheter. Men vi behöver också bredda och utveckla dialogen för att hitta och etablera gemensamma arbetssätt för hela universitetet.

Malin Brink

CITATET

»Vissa akademiska fält har anammat en kunskapssyn där det inte anses möjligt att nå objektiva sanningar, vilket gör att allt kan passera som vetenskap«

skriver **Anders Sundell**, docent i statsvetenskap, den 21 oktober i Svenska Dagbladet.

Nobel presentation

● **Randi Hjalmarsson**, professor i national-ekonomi, var den forskare som fick det hedersamma uppdraget att berätta om Claudia

Goldin i samband med Kungl. Vetenskapsakademiens presskonferens om Riksbankens pris i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne.

– Det kvarstår många kunskapsluckor på arbetsmarknaden runt om i världen, både vad gäller deltagande och löner. Skillnaderna finns trots att kvinnor i många länder är mer utbildade än män och trots att många länder har lagstiftning om lika lön för lika arbete. Claudia Goldins forskning har gett oss den första omfattande bilden av både hur och varför kvinnors sysselsättningsgrad på den amerikanska arbetsmarknaden har förändrats under 200 år. Genom att använda det amerikanska exemplet som en historisk lins har hon kunnat observera strukturella förändringar på arbetsmarknaden, förändringar i sociala normer och institutionella hinder för jämställdhet.

Jessica Oscarsson

Sätter fart på immunsystemet

Flera gånger om dagen går Roger Olofsson Bagge på gångbron mellan kirurgavdelningen på Sahlgrenska Universitetssjukhuset och labbet på Medicinareberget. Bron är en del av hans fysiska verklighet men också en del av hans mentala – bron binder samman hans forskning och undervisning med arbetet som överläkare och cancerkirurg.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Ett av de områden Roger Olofsson Bagge arbetar inom är så kallad isolerad hyperterm perfusion, en behandling där Sahlgrenska Universitetssjukhuset är bland de 2-3 bästa i världen. Den del där cancer finns, vanligen en arm, ett ben eller levern, isoleras kirurgiskt från övriga kroppen och får sin blodförsörjning via en hjärt-lungmaskin. Under cirka en timme sköljs en dödlig dos av cellgift genom den isolerade kroppsdel, därefter sköljs gifterna bort och den bortkopplade delen kan återanslutas till övriga kroppen.

- Hos cirka 70 procent av patienterna försvinner tumörerna men de kan dock komma tillbaka efter ett antal år. Vår förhoppning är därför att kunna utveckla metoden ytterligare så att den verkligen botar. Sahlgrenska Universitetssjukhuset är idag det enda nordiska sjukhus som gör den här typen av kirurgi. Våra patienter kommer därför från hela Norden men också från andra delar av världen.

Det var överläkare Jan Mattsson som lärde Roger Olofsson Bagge metoden som han sedan förfinat kirurgiskt. Tillsammans med några kollegor undersöker han nu också hur behandlingen kan bli effektivare genom att kombinera den med modern immunterapi.

- James P. Allison och Tasuku Honjo erhöll 2018 Nobelpriset för sina upptäckter kring en sorts bromspedaler på ytan hos de vita blodkroppar som kallas T-celler och som alltså är en del av kroppens immunförsvar. Bromspedalerna går att stänga av med särskilda antikroppar, vilket gör T-cellerna mer effektiva. I den forskning några kollegor och jag ägnar oss åt just nu

kombinerar vi perfusionsbehandlingen med dessa nya läkemedel. Utöver det tar vi biopsier och blodprov från patienter på sjukhuset som vi sedan undersöker på labbet och skapar nya kliniska studier för ännu effektivare behandling. Det är detta som är translationell forskning, att hela tiden ta information från patienter till labbet, bedriva grundforskning och sedan ta fynden tillbaka till patienterna.

Kanske kan perfusionsmetoden ha betydelse för ytterligare en rad sjukdomar? Bland annat intresserar sig Roger Olofsson Bagge för ögonmelanom som drabbar ett åttiotal svenskar om året. Cirka hälften av patienterna blir helt friska efter lokal behandling av tumören, antingen genom att ögat strålbehandlas eller opereras bort. Men den andra hälften utvecklar ofta inom några år dödliga metastaser i levern.

– Men varför i levern? Det finns inga kända förbindelser mellan ögat och levern så det är en gåta. I en undersökning, SCANDIUM-studien, har vi med mycket goda resultat behandlat dessa patienter med leverperfusion, vilket bland annat lett till att amerikanska Food and Drug Administration för någon månad sedan godkänt detta som behandling. Vi på Sahlgrenska akademien har alltså hjälpt till att introducera en ny typ av cancerbehandling. Möjligen ännu mer spännande vore att ge leverperfusion förebyggande, alltså redan innan metastaserna nått levern. Men då måste vi förstås veta vilka dessa patienter är.

»På så sätt kan vi få en vård som för flertalet är enklare och billigare men där vi också har råd med de dyra specialfallen.«

ROGER OLOFSSON BAGGE

Den enda effektiva behandling mot metastaserad ögonmelanom som finns idag, läkemedlet Tebentafusp, förlänger livet med knappt 6 månader och är så dyr att den inte går att få inom svensk sjukvård.

– Att sjukvården nekar behandling är en ny situation för oss svenskar men som kommer att bli vanligare allteftersom vården blir alltmer specialiserad. Men kanske kommer vi i framtiden också sluta överbehandla patienter. Ögonmelanom är ett exempel: Om vi kunde sortera bort de 50 procent som inte riskerar levermetastaser skulle vi kunna satsa desto mer på dem som verkligen behöver behandling. På så sätt kan vi få en vård som för flertalet är enklare och billigare men där vi också har råd med de dyra specialfallen.

Ett helt annat område som Roger Olofsson Bagge ägnar sig åt är hur cellerna i kroppen pratar med varandra. Det var Jan Lötqvist, professor i klinisk allergologi vid Sahlgrenska akademien, som för cirka 15 år sedan visade att de nanostora bubblor som cellerna släpper ifrån sig – extracellulära vesiklar, eller exosomer – inte alls bara är skräp utan informationspaket.

– Det är som om cellerna skickar brev till varandra. På ytan finns ett protein med avsändare och mottagare. Inuti bubblan finns själva budskapet. Det kan vara information som exempelvis hjälper immunsystemet men det kan också vara något skadligt. Intressant nog verkar exosomer bland annat kunna styra var tumörer metastaserar i kroppen. Det har exempelvis gjorts försök på möss där man injicerat exosomer från tumörceller i det vänstra benet och sedan själva tumören i höger

ben och då utvecklas metastaserna i vänster ben! Den stora forskningsfrågan är hur vi kan bryta postgången eller modifiera budskapet, så att cancern inte sprids.

Människan består av en hel värld av celler som måste fungera tillsammans, påpekar Roger Olofsson Bagge.

– Det som stör mig är att ingen mycket tidigare förstått hur celler på ett avancerat sätt signalerar med varandra, man måste ju ha undrat? Idag är forskning om exosomer ett av de starkast växande områdena inom medicin, vilket bör mana till försiktighet: när väldigt många forskare börjar intressera sig för ett outforskat område är risken stor för felaktiga resultat. Jag har tur som har väldigt bra och noggranna medarbetare med mångårig erfarenhet från just denna typ av forskning.

Som cancerläkare träffar Roger Olofsson Bagge svårt sjuka patienter.

– Vi vet alla att vår tid är utmätt men de flesta av oss tänker inte på det. Men en dödligt sjuk patient, som förstår att livet börjat rinna bort, är förvånansvärt ofta överens med läkaren om när det är dags att avsluta en behandling och istället ägna tiden åt något hen verkligen vill. Jag har lärt mig att det i en sådan situation kanske inte bara är patienten som behöver stöd, utan även anhöriga.

Insikten hänger samman med upplevelser julen 2020. Roger Olofsson Bagge drabbades då av covid-19. Först tyckte han inte att det var så farligt. Men efter några dagar fördes han i ilfart med ambulans till Östra sjukhuset där han så småningom hamnade på infektions-IVA med höglödessyrgas.

– Läkarna planerade att sätta mig i respirator men på något sätt lyckades jag andas på och slippa undan. Själv kommer jag knappt ihåg sjukhusvistelsen men för min familj var det hela väldigt dramatiskt. Vikten av att tänka på de anhöriga är därför en lärdom jag kommer att bära med mig som läkare.

Roger Olofsson Bagge har varit trogen Sahlgrenska akademien och Sahlgrenska Universitetssjukhuset ända sedan han var ung student: Det var här han läste medicin, började forska och jobba som läkare och så småningom blev professor. Men ursprungligen kommer han från Östersund.

– Jag läste teknisk linje på gymnasiet. Tillsammans med två kompisar startade jag 1998 ett IT-företag som på kort tid blev väldigt framgångsrikt. Vi hade bland annat alla svenska energiföretag samt Islands fiskerimyndighet som kunder. Mina kompisar började studera på Chalmers och det trodde jag att jag också skulle göra. Men under lumpen blev jag placerad som medicinsk tekniker och fick bland annat vara med på operationer. Jag blev genast jättestyckad! Så istället bestämde jag mig för att bli läkare.

Det var under ett sommarjobb, som Staffan Edén ordnat, som Roger Olofsson Bagge fick prova på att forska.

– Inte heller det var något jag planerat hålla på med, men jag tyckte att det var fantastiskt roligt. Så nu uppmanar jag alla mina studenter att prova på forskning en tid. Man gör ju sällan några stora genombrott men forskning är ändå fascinerande och ett sätt att hålla igång nyfikenheten och entusiasmen för yrket. ➔

ROGER OLOFSSON BAGGE

Jobbar som: Överläkare och professor i kirurgi.

Aktuell: Första forskare vid GU som fått Svenska Sällskapet för Medicinsk Forsknings Consolidator Grant på 11 miljoner kronor.

Bor: I Landala.

Familj: Hustrun Ann-Sophie Lindqvist Bagge, universitetslektor i psykologi vid GU, samt tre barn på 17, 15 och 10 år.

Boktips: *Lidandets konung: Historien om cancer* av Siddhartha Mukherjee.

Intressen: Jobbet och familjen.

Sjuk debatt om tillgång på vård

Hur sjuk är debatten om vården? Det frågar ekonomihistorikern John Lapidus i en nyutkommen bok.

– Hälso- och sjukvårdslagen fastställer att befolkningen har rätt till vård på lika villkor. Men hur fungerar det när 800 000 svenskar tecknat privat sjukvårdsförsäkring?

Sedan början av 1990-talet har Sverige två parallella sjukvårdssystem. Från att vården tidigare varit offentligt finansierad finns nu allt fler privata alternativ – eller snarare halvprivata, förklarar John Lapidus.

– Det är i de flesta fall samma klinik som tar emot patienter i den offentliga vården som också har kontrakt med en privat vårdgivare med patienter som har egna sjukvårdsförsäkringar. Regionen har alltså betalat för personal, lokaler och utrustning som sedan det privata bolaget kan använda. De arbetsgivare som erbjuder sina anställda privat sjukvårdsförsäkring kan dessutom göra avdrag på skatten. Det innebär att vi medborgare subventionerar kliniker med privata snabbköer samtidigt som staten förlorar skatteintäkter.

Det privata systemet, som erbjuder snabbare vård, uppfattas av många som mer attraktivt än det offentliga, påpekar John Lapidus.

– **Det riskerar leda till** en minskad tilltro till den offentliga vården och kanske också till ett minskat intresse för den offentliga vårdens problem. Varför bekymra sig över värdköer som man själv inte drabbas av eller kanske inte ens är särskilt medveten om att de finns?

Bland de vårdföretag som erbjuder

snabbkö till vården finns bland annat Ramsay Health Care, med huvudkontor i Australien. Företaget äger bland annat Capio Lundby sjukhus.

– I sitt avtal med Västra Götalandsregionen lovar de vård enligt vårdgarantin. Men samtidigt sluter de avtal med försäkringsbolagen, och det är så den lagstridiga blandningen av olika patientgrupper uppstår.

Ofta är det stora företag som erbjuder sina anställda privata sjukvårdsförsäkringar. Men också flera fackföreningar har liknande förmåner, främst Sacoförbund men även tjänstemannaorganisationerna. LO-förbunden är mindre intresserade av privata lösningar, och inte bara av ideologiska skäl, förklarar John Lapidus.

– **Försäkringarna är** helt enkelt för dyra för deras medlemmar eftersom premien är högre för den som arbetar med kroppen än för den med kontorsjobb. Och försäkringsbolagen har inte råd med kunder som är gamla, sjuka eller med slitsamma jobb eftersom de av konkurrensskäl måste hålla nere premierna, annars går kunden någon annanstans. De med störst behov är minst intressanta för den privata vårdindustrin.

Enligt en SOM-undersökning från 2022 var 67 procent av de svarande emot vinster i välfärden. Privat sjukvård verkar ju strida mot hälso- och sjukvårdslagen som säger att vården ska vara lika för alla och att den med störst behov ska prioriteras. Det var dock inte vad den statliga utredningen *Begränsning av privata sjukvårdsförsäkringars påverkan på offentligt finansierad hälso- och sjukvård*, som presenterades i oktober 2021, kom fram till, berättar John Lapidus.

– Utredningen var så partisk, till förmån för vårdindustrin, att den efter massiva protester fick göras om. Men

»... och det är så den lagstridiga blandningen av olika patientgrupper uppstår.«

JOHN LAPIDUS

exemplet visar på de privata företagens stora makt och inflytande, inte minst över politiken.

Bland de argument som brukar framföras för en privatisering av vården är ett att även det offentliga gynnas av att mer pengar kommer in i systemet. Och om de som har råd ordnar privata lösningar blir det ju mer resurser över till det offentliga.

– **Liksom för alla myter** finns det någon sorts logik i det sättet att tänka. Men om färre människor använder den offentliga vården kommer den inte att få behålla sina anslag utan tvärtom få mindre resurser. Och om allt fler människor väljer privat sjukvård kommer också viljan att betala skatt att minska: Varför betala för vård man ändå inte kommer att använda?

Privat vård som bygger på vinsttän-

John Lapidus menar att lagen om vård på lika villkor har urholkats.

kande kan verka effektivt. Men hur effektivt det egentligen är, går inte att säga eftersom privata företag, till skillnad från offentlig verksamhet, kräver affärssekretess, förklarar John Lapidus.

– **Men en kostnad** som ökar inom den privata vårdsektorn är den för administration. Exempelvis anställer försäkringsbolagen särskilda skadereglerare som undersöker presumtiva kunders sjukdomshistoria för att se om de är friska nog att få en försäkring. Dessa är ofta läkare eller sjuksköterskor, alltså personer som i högsta grad hade behövts inom den reguljära vården.

John Lapidus menar att privatiseringen, om den inte begränsas, kommer att få förödande konsekvenser för den svenska välfärdsmodellen.

– Man kan visst argumentera för att

vården inte ska vara jämlik och att den som vill betala för en bättre behandling ska kunna göra det. Men den typen av mer ärliga argument hör man aldrig, trots att det är dit vi är på väg.

Problemen med privatisering av vården påminner om problemen vid privatisering av skolan.

– **Vinster inom skolan** har på senare tid fått stort utrymme i debatten. Men än så länge har vi inte börjat med terminsavgifter, vilket jag hoppas aldrig kommer. Inom vården däremot har inte bara driften utan även finansieringen blivit alltmer privat. Vad det innebär för vårt gemensamma samhälle borde vi prata mycket mer om.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Fakta: Ekonomihistorikern John Lapidus har nyligen kommit ut med boken *Den sjuka debatten – bland vårdindustrins myter, nyspråk och lögner*. Han har också tilldelats Stiftelsen Jämlikhetsfondens

hederspris med motiveringen: "John Lapidus har som forskare och debattör i artiklar och böcker på ett övertygande sätt visat att en jämlik och behovsstyrd sjukvård kräver ett omedelbart stopp för fortsatta privatiseringar."

Ur hälso- och sjukvårdslagen 3 kap. 1 §: "Målet med hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården."

100 000 års lagring?

Det radioaktiva avfallet från kärnkraftverk kräver en säker förvaring i 100 000 år. Att det är ett problem som återstår att lösa lyfts dock sällan fram i dagens kärnkraftsdiskussioner.

– De få gånger kärnavfallet överhuvudtaget nämns, görs det på ett sätt som döljer olika konflikter. Det kan man jämföra med 1970-talet, då avfallsfrågan var en av de mest brännande politiska diskussionsämnen, påpekar Hannes Lagerlöf, som skrivit en doktorsavhandling om "lömska problem" inom kärnavfallshanteringen.

Internationellt uppfattas Sverige som ett föregångsland när det gäller kärnavfallshantering. Framgångarna tillskrivs ofta "den svenska modellen för avfallshantering" och bygger på 50 års teknisk erfarenhet, en berggrund lämplig för slutförvaring

samt ett demokratiskt system där viktiga beslut fattas efter samråd mellan beslutsfattare, civilsamhället och företag. I sin avhandling vänder Hannes Lagerlöf dock på perspektivet. Istället för att lyfta fram Sveriges framgångsstatus ställer avhandlingen frågan hur framgångarna är möjliga trots avfallsets ofrånkomliga problem?

– 2017 var jag exempelvis med under förhandlingar i mark- och miljödomstolen när beslut skulle fattas om slutförvaring av kärnavfall i Östhammar. Den fråga som skapade debatt handlade om eventuell korrosion i de kopparkapslar som skulle innesluta avfallet i berggrunden. Genom att hänvisa till fakta lyckades miljöorganisationer övertyga domstolen om att korrosionen var en fara, något som sågs som en seger för miljörörelsen. Men just betonandet av tekniska fakta gjorde att andra frågor överhuvudtaget inte togs upp, exempelvis om etik och rättvisa. De som vann debatten var alltså snarare de som ser avfallsproblematiken som en strikt teknisk fråga, och inte som

»Det handlar om problem som aldrig, hur man än vrider och vänder, kan få en varaktig lösning.«

HANNES LAGERLÖF

något som hänger samman med vilket sorts samhälle vi vill ha.

I Östhammars kommun, som sagt ja till slutförvar av kärnavfall, anses det finnas ett brett stöd för beslutet. För att undersöka hur det här stödet uppkommit har Hannes Lagerlöf bland annat undersökt det skriftliga material som kärnkraftsindustrin distribuerat till medborgarna.

– Exempelvis försöker man presentera industrins intressen som i grunden de samma som den lokala allmänhetens. Min slutsats är därför att inkludering och samråd inte är någon universalmedicin för rättvisa och att den så kallade svenska modellen inte alls utesluter maktasymmetri.

Kärnavfallets problem hanteras ofta genom att prata om något annat, menar Hannes Lagerlöf.

Foto: Svensk kärnbränslehantering (SKB)

När platsen för förvaring av kärnavfall ska bestämmas är det tekniska och geologiska förutsättningar som står i centrum. Lokalbefolkningens uppfattningar, som ofta förstås som baserade på känslor, exempelvis oro, har länge avfärdats som irrationella. På senare år har dock känslor fått alltmer utrymme i exempelvis policydokument, berättar Hannes Lagerlöf.

- Att känslor numera uppmärksammas kan uppfattas som en radikal förändring av hur kärnavfallet diskuteras och att teknologin blivit "mjukare". Men tittar man efter närmare visar det sig att det bara är vissa känslor som finns med i olika dokument, exempelvis glädje, tillit, framtidstro och liknande. Det handlar alltså om att skapa känslor som på olika sätt ska underbygga viljan att acceptera ett slutförvar och exempelvis inte om oro, som skulle kunna få motsatt effekt.

Att dölja problem är överhuvudtaget en vanlig strategi vid kärnkraftsdiskussioner, menar Hannes Lagerlöf.

Ett annat exempel är ett internationellt EU-projekt om slutförvaring av kärnbränsle, som han deltog i.

- Det handlade om på vilket sätt nya övervakningsteknologier skulle föras in i befintliga slutförvarsprogram, något som visade sig svårt bland annat på grund av olika lagstiftning i olika länder. Företrädare från Sverige var emot införandet medan fransmännen var för. Till slut lyckades man enas om att man är oense. Det protokoll som togs fram ger dock intryck

av att en överenskommelse nåts, trots att själva grundkonflikten som projektet skulle lösa består.

Problemen med kärnavfall kallar Hannes Lagerlöf för "lömska".

Vad menar du med det?

- Det handlar om problem som aldrig, hur man än vrider och vänder, kan få en riktigt varaktig lösning. Bland annat fattar vi beslut idag som framtida generationer i 100 000 år kommer att få leva med, trots att vi inte har en aning om vilka olika sorters samhällen som kommer att finnas då.

Genom att fokusera på tekniska problem, som enbart experter kan ha en uppfattning om, blir andra frågor, som även allmänheten kan ha åsikter om, osynliga, påpekar Hannes Lagerlöf.

- Vi skulle exempelvis kunna ha en allmän diskussion om vad det kostar att utvinna och transportera radioaktivt uran, vilka risker vi som samhälle är villiga att ta, hur effektiva kärnreaktorerna egentligen är, och om kärnkraft överhuvudtaget är lönsamt. Den kanske allra viktigaste frågan, nämligen om vi verkligen måste ha ett så energikrävande samhälle, pratar vi inte alls om. Kärnavfallsfrågan kan på många sätt liknas vid klimatdebatten: vi kör på och hoppas på tekniska lösningar, som visserligen ännu inte finns, men som förhoppningsvis kommer i framtiden. Det sättet att resonera kan ifrågasättas mycket mer.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Avhandlingen *Conditional Progress: Technical Rationality and Wicked Problems in Nuclear Waste Management* innehåller fyra

delstudier: En undersökning av hur ett internationellt EU-projekt sökte integrera nya övervakningsteknologier i befintliga slutförvarsprogram. En undersökning av hur en ansökan om att bygga en slutförvarsanläggning för kärnbränsle granskats i svensk domstol. En undersökning av hur kärnavfallsbranschen försöker skapa samtycke och motverka motstånd. En undersökning av hur känslor argument börjat bli viktiga vid kärnkraftsdiskussioner. Författare är Hannes Lagerlöf, institutionen för sociologi och arbetsvetenskap. Avhandlingen finns öppet tillgänglig på Gupea.

Segregation som visas i språket

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

Är segregation alltid dåligt? Det verkar så när medier och politiker pratar om "segregerade utanförskapsområden" i "invandrartäta" förorter.

Men att tala nedsättande om ett område och förringa de kvaliteter som också finns, kanske snarare spär på än löser problemen?

Det är en av utgångspunkterna i forskningsmiljön *Segregationens språk* som fått 18 miljoner kronor av Vetenskapsrådet.

Samhällsvetare har i decennier talat om segregation som ett relationellt problem, alltså att det är i förhållande till något annat som ett område eller en grupp är segregerad, förklarar projektledaren Johan Järlehed, universitetslektor i flerspråkighet.

- Men genom att ständigt tala om segregation i förhållande till vissa stadsdelar och befolkningsgrupper låter man förstå att det är de som är problemet, och bidrar till den stigmatisering och rasifiering man egentligen vill motverka. Därför är språket, hur man pratar om olika företeelser, avgörande för hur man kan hantera olika utmaningar.

För även om många förorter har allvarliga problem är det inte hela sanningen, påpekar Johan Järlehed.

- De som bor där kanske varken är särskilt missnöjda eller uppfattar sig som segregerade - tvärtom lever de ju i en mycket mer mångkulturell miljö än de som bor i medelklassområden. I vårt projekt definierar vi därför segregation som den rumsliga, sociala men alltid också

symboliska separationen av olika sociala kategorier.

Projektet innehåller fyra arbetspaket som på olika sätt undersöker förhållandet mellan språk och segregation.

- **I det första paketet** kommer vi bland annat att använda Språkbankens rika textsamling för att analysera hur nationella medier och riksdagspolitiker talat om segregation de senaste 50 åren. Språkbanken är en fantastisk resurs som tidigare aldrig nyttjats inom segregationsforskning. Den kan hjälpa oss förstå hur segregation har skapats som ett problem över tid och hur problemformuleringen har varierat.

De övriga tre paketen undersöker förhållanden i Göteborg. Det handlar bland annat om hur kommunpolitiker och fastighetsbolag presenterar planer och förslag för att bygga bort sociala problem. Ett ord som *inte* används är "gentrifiering", en från början vetenskaplig term som i media blivit starkt negativt laddad och som politiker och byggsektorn därför brukar undvika, förklarar Johan Järlehed.

- Ett exempel på hur ett enda ord istället kan göra ett område attraktivt är "Hovås" som i stadsdelen Nya Hovås fungerar som statusmarkör. Men också när en stadsdel ska byggas om används prestigeord. Exempelvis Gamlestaden ska gå från problemområde till "innerstad", bli en "port mot Nordost" och "en levande blandstad", enligt kommunens planer.

När nya stadsdelar planeras framställs kommunen och fastighetsägarna som överens. Men det finns förstås en målfkonflikt mellan kommunen, som ska verka för alla göteborgares bästa, och fastighetsägarna, som vill att deras bostadsbestånd ska vara så attraktiva och värde-

fulla som möjligt. Och just "blandstad" är ett ord som ofta används när byggplaner presenteras; enligt Mediearkivet används det dubbelt så ofta om Göteborg som om Stockholm, berättar Johan Järlehed.

- Det är dock ganska oklart vad "blandstad" innebär. Men uttrycket kan förstås som att det handlar om en stadsdel med rum för många olika verksamheter - bostäder, skolor, affärer, arbetsplatser - men också med olika sorters boenden, som småhus, höghus, bostads- och hyresrätter. Den typen av stadsdel, som involverar människor med olika bakgrund och intressen, skapar en stabil förändringscykel, där utveckling får ta tid. Det är dock inte i den betydelsen som byggsektorn använder ordet när de konstruerar hela stadsdelar mer eller mindre på en gång.

Inte bara politiker, fastighetsägare, byggbolag och medier beskriver stadens olika delar. Invånarna själva talar förstås också om sina kvarter. Och det gör man på olika språk - i Nya Hovås främst på svenska, i Gamlestaden bland annat på arabiska och somaliska.

- Flerspråkighet är temat för två arbetspaket: det handlar dels om hur olika språk tar plats i stadsrummet, exempelvis genom skyltar. I Nya Hovås är skyltarna i huvudsak på svenska, men reklam kan också vara på engelska. I Gamlestaden är situationen mer blandad; gatuskyltar är förstås på svenska men frisersalonger, pizzerior, verkstäder och småbutiker kan ha skyltning på flera språk samtidigt. I de fallen är det varken någon myndighet eller något storföretag som satt upp skyltarna, utan butiksinnehavarna själva.

Dels ska invånarna i olika stadsdelar intervjuas och följas över tid.

- Bland annat kommer vi att fråga om deras syn på olika språk. Svenska och engelska har ju hög prestige i vårt samhälle men i många stadsdelar är också arabiska ett statusspråk. Det är ju dessutom det största invandrarspråket och påverkar kanske därför svenskan på olika sätt. Dels är vi också intresserade av hur talare av olika språk upplever och hanterar segregationen i vardagen, både de som drar fördel av den och de som drabbas mer negativt.

Segregationens språk är en tvärvetenskaplig forskningsmiljö med forskare inom språkvetenskap, sociologi och statsvetenskap från Göteborgs universitet, Södertörns högskola och Institutet för språk och folkminnen. Förhoppningen är att hitta nya sätt att ta sig an problem med segregation och utanförskap.

– Vi försöker undvika förenklade och ensidiga förklaringar men vill också ifrågasätta den dominerande uppfattningen att segregation alltid är dåligt. Det kanske de människor som uppfattas som segregerade själva ska få ha åsikter om, menar Johan Järlehed.

Fakta: Den sexåriga forskningsmiljön *Segregationens språk*: tvärvetenskapliga perspektiv på rumslig, social och symbolisk uppdelning i städer har fått närmare 18 miljoner kronor från

Vetenskapsrådet. Forskningsmiljön består av fyra arbetspaket:

Analys av diskussionen kring segregation i svensk politik och medier 1970–2023

Analys av offentliga och privata samarbeten för att motverka segregation i Göteborg

Materialisering av segregation i det offentliga rummet, exempelvis i form av skyltar
Vardagliga erfarenheter och förhandlingar om segregation och flerspråkighet.

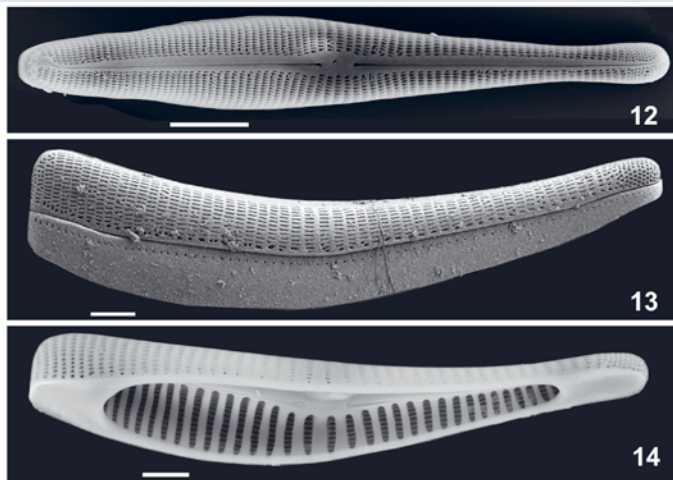
Medverkande från GU: Johan Järlehed, institutionen för svenska, flerspråkighet och språkteknologi, Helena Holgersson, institutionen för kulturvetenskaper, samt en forskningsingenjör och en doktorand. Dessutom medverkar Nazem Tahvilzadeh och Daniel Wojahn, Södertörns högskola, samt Maria Löfdahl, Institutet för språk och folkminnen.

Segregationens språk är det enda språkvetenskapliga projektet bland de 17 som hittills fått stöd genom regeringens tioåriga satsning på nationella forskningsprogram om segregation.

38919

så många personer sökte en utbildning till vårterminen 2024. I den här ansökningsperioden erbjöd GU 1 541 olika kurser och program. De fem mest sökta programmen är till läkare, psykolog, socionom, sjuksköterska och tandläkare.

Kerstin Johannesson får en egen alg

● **Kerstin Johannesson**, professor i marin ekologi, har fått en nyupptäckt kiselalg uppkallad efter sig. Algen har fått det vetenskapliga namnet *Rhoicosphenia johannessoniae* och hittades för första gången i Östersjön utanför Grisslehamn.

– Jättehäftigt att ha en art uppkallad efter sig! Jag har ju sett de fina mikroskopbilderna och tycker att arten är väldigt vacker, men också väldigt spännande med sin speciella form. Jag visste inte ens att det fanns bananbøj-

da kiselalger, säger **Kerstin Johannesson**.

Kiselalgen beskrivs i en ny publikation i tidskriften *Phytotaxa*:

<https://phytotaxa.mapress.com/pt/article/view/phytotaxa.618.1.6>.

Sveriges största forskarskola

● **Vill du bidra till** Vetenskapsfestivalens Skolprogram – "Sveriges största forskarskola"? Varje år genomförs runt 100 olika elevaktiviteter med långt över 1 000 workshoptillfällen som engagerar och inspirerar barn och skolungdomar. 20 000 elever och lärare deltar årligen och numera genomförs

aktiviteterna både i fysisk och digital form, så att elever över hela landet kan delta.

Skolprogrammet genomförs 15–26 april.

Anmäl ditt intresse till Madeleine Koncilja: madeleine.koncilja@goteborg.com Sista anmälningssdag är 1 december.

Bing Chat Enterprise för alla

● **Nu har alla** medarbetare tillgång till Bing Chat Enterprise via sitt konto i Microsoft. Det är en generativ AI-tjänst från Microsoft som precis som Chat GPT baseras på Open AI:s språkmodeller. Bing Chat Enterprise kan exempelvis användas för att:

Söka information i artiklar och andra resurser och därigenom spara tid i informationsinhämtning.

Sammanfatta, analysera och ge insikter i dokument, rapporter och artiklar.

Generera idéer för projekt, förslag och experiment.

Assistera med skrivupp-

gifter och ge förslag på grammatik och stil.

Generera illustrationer och grafer.

Generera övnings-

frågor, förklaringar och pedagogiskt innehåll skräddarsytt efter individuella behov.

Bing Chat Enterprise är en version av Bing Chat som är anpassad för företag och organisationer och där användardatan är skyddad och inte kan läcka ut utanför organisationen.

Under Verktyg hittar du mer information om Bing Chat Enterprise och hur du loggar in för att använda verktyget skyddat.

Uppdatera till Microsoft 11

● **Från och med** 2 november kommer alla nyinköpta Windows-datorer på universitetet samt ominstallationer levereras med Windows 11. Medarbetare med kom-

patibla GDA-PC-datorer kommer successivt att få möjlighet att uppdatera till Windows 11 via Software Center.

● **I år fyller Handelshögskolan 100 år** och den 30 september – dagen före den faktiska födelsedagen – hölls en jubileumsfest på Scandic Göteborg Central för medarbetare och externa vänner. Många av de runt 450 gästerna anammade klädkoden "a touch of gold or glitter" och som en röd tråd genom kvällen gick frasen "det bästa har inte hänt än". Handelshögskolans kör Bolagsstämorna inledde middagen som sedan

bjöd på jazz med Rigmor Gustafsson, luftakrobatik och underhållning med Loulou Lamotte och Peter Johansson. Juristalumnerna Mathilda Kronér och Anna Ahlsén sjöng och guidade gästerna genom kvällen och Malin Broberg, Per Cramér och Johan Malmsten, ordförande i Stiftelsen Richard C Malmstens minne, höll tal. Vid tolvslaget firades 100-årsdagen med musik och konfetti. Det blev en oförglömlig kväll.

Mikael Landén, Kennet Lundin och Anna Blennow.

Populärvetenskap för nytta och nöje

En psykiatriker, en marinbiolog och en docent i latin, vad kan de ha gemensamt?
Bland annat sitt intresse för populärvetenskap.

Mikael Landén, Kennet Lundin och Anna Blennow har fått stipendium för
att skriva böcker om psykisk ohälsa, sillens gåta samt om ett poetiskt mysterium
- men de är också väldigt intresserade av varandras projekt.→

Illustration: ANDERS EUREN

→ **Vem var diktarpseudonymen Skogekär Bergbo?** Det är en fråga som gäckat litteraturvetare i 300 år och intresserat **Anna**

Blennow sedan hon var i tjugoårsåldern.

- Han var verksam under drottning Kristinas regeringstid och kan tävla med Georg Stiernhielm

om titeln "den svenska

skaldekonstens fader". Han gav ut tre omfångsrika diktsamlingar. Men vem var han? Längre har juristen och friherren Gustaf Rosenhane setts som det troligaste svaret på gåtan men jag kommer att lägga fram indicier på att det istället är Gustafs storebror Schering.

Det var Anna Blennows kunskaper i latin som gav henne den allra första ledtråden. Man vet att Schering varit speciellt förtjust i den romerske poeten Ovidius, bland annat har man återfunnit målade Ovidius-citat på väggen i hans gods Säby i Järfälla.

- Och bland de många mytologiska figurerna i Ovidius verk *Metamorfoser* finns några som kan ha gett upphov till pseudonymen Skogekär Bergbo, nämligen *monticola silvani*, alltså "bergboende skogsväsen".

Monticola är också det latinska namnet på stentrast som häckar i bergstrakter i södra Europa, förklarar Kennet Lundin.

- Den bok jag skriver på handlar dock om något helt annat, nämligen om sill. Jag har tidigare skrivit om sjömat men sill

är nog den fisk som påverkat oss svenskar mest, både historiskt och näringsmässigt. I Bohuslän inträffade förr magiska perioder med enorma mängder sill som plötsligt kom och sedan lika plötsligt försvann. Under medeltiden kunde kungen fördela områden där folk från olika länder fick fiska och vid slutet av 1700-talet var det så gott om sill att man kokade olja av den som såldes till Paris för att lysa upp stadens gatlyktor.

August Malm, känd för den Malm-ska valen på Göteborgs naturhistoriska museum, brevväxlade på 1870-talet med Charles Darwin. Redan då påpekade han att fiskare använder så finmaskiga nät att minsta sill riskerar fångas, vilket innebär att de förstör sin egen försörjning.

- Idag undersöks sill med hjälp av genetik, något som lett till nya upptäckter, bland annat att slåttersillen i Gävle-bukten är en egen unik variant.

Mikael Landéns bok ska handla om mänskligt beteende och om vad som orsakar sjukdom.

- Men den grund-

läggande frågan är hur vi egentligen kan veta något alls. Hur vet vi att andeutdrivning inte fungerar och varför tror vi inte längre att Alzheimers sjukdom hänger samman med aluminiumkast-ruller? Idag vet vi att många sjukdomar har en genetisk grund; bipolär sjukdom förklaras exempelvis till 70-80 procent av genetiska faktorer. Men vad betyder det?

Kroppslängd förklaras huvudsakligen av genetiska faktorer - men inte om ett barn svälter under sin uppväxt.

Tourettes syndrom, som innebär ofrivilliga ryckningar och blinkningar, har tidigare främst drabbat pojkar. Men på senare tid har det blivit allt vanligare hos tonårsflickor.

- Det verkar hänga samman med att en känd Tiktok-stjärna har tourettes, vilket inte är detsamma som att de drabbade hittar på. Flickorna mår dåligt och beteendet med oavsiktliga tics är ett sätt att uttrycka det.

Men varför skriva populärvetenskap? Bland annat för att det är roligt, menar Mikael Landén.

- **I en vetenskaplig artikel** måste man ha stöd för varje ord, annars får man räkna med hård kritik. Som populärvetenskaplig författare kan man vara friare och ge sig ut på lite mer oprövad mark. Tänk exempelvis på *The Sexual Brain* av Simon LeVay, som egentligen forskade på syncentrum hos katter. Han inledde sin bok med att förklara att han inte är särskilt kvalificerad att skriva om den sexuella hjärnan men boken är alldeles lysande. Självklart var han inte så okunnig som han påstod men exemplet visar ändå att det kan vara en fördel att skriva om områden där man inte är expert utan istället kan komma med nya funderingar.

Anna Blennow menar att populärvetenskap är bland det viktigaste som finns.

- Det brukar heta att vi forskare ska samverka med det omgivande samhället,

som om vi själva inte också är en del i det. Vem forskar vi för om inte för samhället?

Bra fackböcker bör utgå från att läsaren inte kan så mycket om ämnet men å andra sidan också innehålla fotnoter och vidareläsning för den som redan är insatt, så att det finns något för alla.

Kennet Lundin har skrivit mycket populärvetenskap i mindre format, men att författa en hel bok är speciellt.

- I en bok kan man visa själva processen kring forskningsresultat och få läsaren att känna sig delaktig. Humor, eller en twist på slutet, är viktigt för att upprätthålla intresset. Populärvetenskap är som en ventil från det vetenskapliga arbetet där man tvingas se sin forskning utifrån läsarens perspektiv. Man får möjlighet att bredda sig på ett sätt som det annars inte finns så utrymme för, förklarar Kennet Lundin.

- Jag forskar om marina ryggradslösa djur och har bland annat bidragit till bokserien *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna*. Det är förstås väldigt roligt men som populärvetenskaplig författare får man glädjen att sätta sin forskning i ett större sammanhang. Marina djur hänger förstås samman med de landlevande djuren, något jag till vardags inte riktigt hinner fördjupa mig i.

Populärvetenskap ger inblick i andra fält än det egna, påpekar Anna Blennow.

- Jag upplever att jag blir en bättre forskare av att skriva populärvetenskapligt.

Då närmar man sig det verkligt relevanta i det man håller på med och lär sig att formulera det på ett klart och tydligt sätt. Att samarbeta med kommunikatörer och redaktörer är också ett utmärkt sätt att bli en bättre skribent. Och att läsa andras populärvetenskapliga texter inte bara breddar ens egen kunskap, det kan också bidra till nya insikter att ta med i den egna forskningen.

Forskarna har nu fått 100 000 kronor i stipendium för att skriva sina böcker.

- Stipendiet innebär en spark i baken, förklarar Mikael Landén. Men jag ser verkligen fram emot att läsa Annas och Kennets böcker. Ett poetiskt mysterium låter jätteintressant! Och jag skulle aldrig läsa en vetenskaplig artikel om sill, men en bok skulle jag genast ge mig i kast med!

- När du läst boken kanske du börjar studera vetenskapliga artiklar om sill också, föreslår Kennet Lundin. Jag tycker också att det ska bli spännande att få läsa era böcker. Vi har ingen deadline men däremot måste vi rapportera vad vi gör, så vi har både piska och morot.

Den fragmenterade information som vi dagligen möter flyttar in i huvudet och gör djupare tankar allt svårare, menar Anna Blennow.

- Men det händer något i hjärnan när man istället får ägna flera dagar åt att fördjupa sig i en enda sak, både för den som skriver och för den som läser. Så jag ser verkligen fram emot att få skriva och självklart också att få läsa de böcker som kommer ut av den här satsningen.

Text: Eva Lundgren Foto: Johan Wingborg

» ... exemplet visar att det ändå kan vara en fördel att skriva om områden där man inte är expert utan istället kan komma med nya funderingar.«

MIKAEL LANDÉN

Fakta: Natur & Kulturs populärvetenskapliga arbetsstipendier på 100 000 kronor har bland annat tilldelats tre forskare vid GU: Anna Blennow, docent i latin, som tar sig an en 300-årig litteraturgåta.

Mikael Landén, överläkare och professor i psykiatri, skriver om mänskligt beteende, psykisk ohälsa och psykisk sjukdom. Kennet Lundin, docent i marinbiologi och vetenskaplig intendent på Göteborgs naturhistoriska museum, skriver om sill, bland annat om hur genetiska metoder ger en bättre förståelse för sillens komplexa ekologi.

Läs gärna tidigare böcker:

Anna Blennow: *Guide till det medeltida Rom*

Mikael Landén: *Galenskap: en bok om vetenskap*

Kennet Lundin: *Sjömat: den ätbara mångfalden i havet*

Från pensionat till forskningsstation

Tjärnölaboratoriet firar 60 år

Till universitetets forskningsstation på Tjärnö kommer varje år hundratals studenter för att lära sig om havet. Här finns båtar, välutrustade labb och moderna föreläsningssalar. Men allt började i ett gammalt nedlagt pensionat.

Nere från hamnen hörs stoj och skratt. En grupp gymnasielever i röda flytvästar väntar på att få gå ombord på forskningsfartyget Nereus. Inomhus, i det stora våtlabbet på andra våningen, lär sig studenterna på kursen *Marin biodiversitet* att känna igen olika makroalger. I restaurangen har personalen samlats för det gemensamma tiofikat. Dagen till ära bjuder Marlene Jahnke på äppelkaka – ett stort forskningsbidrag från Formas ska firas!

Det är en fredag i slutet av september på Tjärnö marina laboratorium. För sextio år sedan klev de första studenterna i land här för att gå en sommarkurs i marinbiologi. Göteborgs universitet brukade hålla sina fältkurser ombord på en gammal skuta som seglade längs kusten mellan Lysekil och Strömstad. Men sommaren 1963 hade båten brunnit och man sökte ett alternativ.

Valet föll på det nerlagda Pensionat Furuhöjd, en vitmålad tvåvåningsvilla på Tjärnö i norra Bohuslän. Området ansågs perfekt för marinbiologiska studier med

den djupa Kosterfjorden strax utanför, och med ortens yrkesfiskare som hade god kännedom om var man kunde hitta koraller och andra för Sverige exotiska havsdjur.

Som kursassistent

arbetade en ung student vid namn Lars Afzelius. I en intervju i GU Journalen år 1999 berättar han om tiden på Pensionat Furuhöjd:

”Allt försiggick i pensionatets matsal. När det var dags att äta bar vi ut mikroskopet och sedan in med dem igen efteråt. Djur och växter som vi hämtat i havet förvarades i baljor i trädgården. Och på natten kom räven och åt upp alla djuren.”

Efter ett par år ville Göteborgs universitet göra verksamheten mer permanent, och staten köpte Pensionat Furuhöjd. Vid samma tid letade även Stockholms universitet efter en plats för sina fältkurser. Lösningen blev att omvandla pensionatet till en gemensam fältstation vid namn Tjärnö marinzoologiska station. Lars Afzelius utsågs till föreståndare, och en räktälare hyrdes in som stationsbåt med tre fiskarbröder från ön som besättning.

Under Lars Afzelius ledning växte fältstationen. Att läsa marinbiologi var populärt, studenterna blev allt fler och forskare började intressera sig för anläggningen. De primitiva förhållandena i pensionatet blev till slut ohållbara. Lars Afzelius var skicklig på att hitta finansiering, och sakta men säkert byggdes stationen ut med först en laboratoriebyggnad, senare matsal, eget fartyg, verkstadsbyggnader, sjöbodas, akvariehall och så småningom en hörsal.

Idag är det Kerstin Johansson, professor vid institutionen för marina vetenskaper, som är föreståndare för Tjärnölaboratoriet. Efter studier i

marinbiologi blev hon en av de första som gjorde sitt doktorandarbete på

Tjärnö. Fram till 1975 hade det varit "förbjudet" att forska på stationen som var ämnad enbart för undervisning – även om det pågick en del forskning i smyg, berättar hon.

– Vi var en grupp unga forskare som ville jobba på Tjärnö året runt. Lars Afzelius byggde upp inte bara en fysisk arbetsplats utan också en social miljö

»Vi är kända i hela världen och det beror inte bara på det strategiska läget«

KERSTIN JOHANNESSON

som var väldigt attraktiv och lockande både för forskare och studenter – en Tjärnöanda där man jobbade för att förverkliga sina egna forskardrömmar men också för hela arbetsplatsens bästa.

Att tillåta forskning på fältstationen visade sig lyckat. Genom åren har en rad stora forskningsprojekt bedrivits med stationen som bas. Ren grundforskning inom till exempel evolution och kemisk ekologi, men också mer tillämpade projekt som vattenbruk och undervattensdokumentation och, på senare år, restaurering av ålgräs och korallrev.

– Tack vare de stora projekten har forskarna kunnat bidra till att nya doktorander och postdoktorer anställts, och även till att finansiera utrustning och annan infrastruktur, säger Kerstin Johansson.

Idag har lilla Pensionat Furuhöjd vuxit till en arbetsplats för närmare 70 personer med professorer och doktorander, gästforskare, skeppare, labbingenjörer, kockar och annan stödpersonal. Flera av forskarna har en internationell bakgrund och arbetar på Tjärnö under en kortare eller längre period under sin karriär.

Forskningen bidrar till att höja nivån på den undervisning som sker på statio-

Ny forskning på gång på Tjärnö. Foto: JOHAN WINGBORG

nen, anser Kerstin Johannesson. Forskare och doktorander håller i vissa kursmoment, och handleder projektarbeten och masterstudenter. Förutom Göteborgs universitet bokat också andra lärosäten från Sverige och övriga Europa återkommande in sig för fältkurser på Tjärnö.

- Vi är kända i hela världen och det beror inte bara på det strategiska läget utan också på den världsledande forskningen vi gör inom vissa områden, säger Kerstin Johannesson.

Den sista december lämnar Kerstin Johannesson sitt uppdrag som föreståndare. Det råder ingen tvekan om att forskningsstationen på Tjärnö har en viktig roll även framöver.

- Många av dagens studenter är duktiga på att modellera och analysera data men ibland har de väldigt dåliga kunskaper om vanliga arter och deras biologi. Här får de möta havets djur och alger i deras naturliga miljö, och de kan genomföra studier som är omöjliga på de flesta universitet. Just detta ger Tjärnö en betydelsefull roll både nu och i framtiden.

Text och bild: **Susanne Liljenström**

Tjärnölabbet är en internationell arbetsplats.

Fakta

Tjärnö marina laboratorium är en marin forskningsstation vid Göteborgs universitet. Här finns välutrustade laboratorier, båtar och ett avancerat saltvattenssystem som gör det möjligt att utföra experiment med levande organismer. På stationen pågår forskning i internationell toppklass och varje år kommer hundratals studenter för att gå kurser och göra sina examensarbeten. På sommaren håller man öppet för allmänheten och övriga året kan skolklasser och andra grupper boka in besök.

1963 hålls den första kursen i marinbiologi i Furuhöjds pensionat, även kallat Panget.

1965 bildas Tjärnö marinzoologiska station, att drivas gemensamt av Göteborgs och Stockholms universitet.

1969 uppförs en första kursbyggnad med föreläsningssal och kurslaboratorier. Undervisningen flyttar från Panget men studenterna bor och äter fortfarande där.

1974 byter stationen namn till Tjärnö marinbiologiska laboratorium.

1982 görs en stor utbyggnad med förläggning, matsal, sjöbodar och tjänstebostad. Kungen inviger.

1983 byts den gamla räkrållaren Virgo ut mot dagens forskningsfartyg Nereus.

1985 byggs den första versionen av Tjärnö Akvarium och den utåtriktade verksamheten utvecklas.

1995 rivs Pensionat Furuhöjd och Vita förläggningen med plats för 48 gäster byggs på dess plats.

1996 utses Tjärnölaboratoriet till regionalt kunskapscentrum, ett så kallat Centre of excellence med stöd från EU.

1999 lämnar Lars Afzelius tjänsten som föreståndare. Han efterträds året därpå av Kerstin Johannesson.

2004 blir Tjärnölaboratoriet en av de första enheterna vid Göteborgs universitet som miljöcertifieras enligt ISO 14001 och EMAS.

2008 blir Tjärnölaboratoriet en enhet vid Sven Lovén Centrum för marina vetenskaper. Stockholms universitet lämnar driften men fortsätter att hyra in sig.

2018 övertar institutionen för marina vetenskaper driften av stationen och följande år ändras namnet till Tjärnö marina laboratorium.

Göteborgs judiska historia

Den praktfulla synagogan från 1855 är kanske det tydligaste tecknet på judiskt liv i Göteborg. Men judiska affärsmän, politiker och konstnärer har ända sedan 1780, då judar fick rätt att bedriva handel här, haft stor betydelse för Göteborgs utveckling till den stad som finns idag.

Nu har en antologi publicerats som i tjugo kapitel beskriver judarnas plats i staden.

De flesta judar som flyttade till Göteborg under sent 1700- och tidigt 1800-tal kom från Mecklenburg, Hamburg, Altona och Köpenhamn, berättar Pia Lundqvist, universitetslektor i historia. Hon är redaktör för boken *Plats i staden*, en av många böcker om Göteborg som kommit ut i samband med 400-årsjubileet.

VINTERVY FRÅN GÖTEBORG. STORA NYGATAN MED NYA SYNAGOGAN. UTSKOT FRÅN TRÄDGÅRDSFÖRENINGEN. Tecknad af O. A. Mankell, med skisser af J. W. Wallander.

- År 1785 hade den mosaiska församlingen endast 18 medlemmar, år 1840 var de drygt 400. Det var förändringar i lagarna, bland annat rätten för judar att bosätta sig i Göteborg, Stockholm, Norrköping och Karlskrona, samt möjlighet att driva näringar, som drev på utvecklingen. Men även om allt fler judar lockades hit var andelen judar i Göteborg under 1800-talet som mest knappt 2 procent av befolkningen.

De tysktalande judar som kom till Göteborg var förhållandevis välbärgade, ofta köpmän eller hantverkare, med förmåga att smälta in i borgerskapet. 1838 avskaffades den tidigare lagstiftningen, judereglementet, och det gav judarna

Judisk gårdfarihandlare.

fler samhälleliga rättigheter. Men fram till 1863 fick judar bara gifta sig med varandra vilket ledde till täta familjenätverk, förklarar Pia Lundqvist.

- Mycket av det Göteborg som vi känner idag, som dåvarande Göteborgs högskola, konstmuseet och konserthuset, har tillkommit med bidrag av judiska donationer. Och den som exempelvis promenerar på Avenyn, Vasagatan eller i Linnéstan kan beundra de vackra hus från 1860-1880-talen som ofta bekostats av judiska familjer. Också många handels- och industriföretag, som exempelvis importerade textilier, kaffe eller socker, hade judiska grundare, som Hertz, Heyman, Fürstenberg och Mannheimer. Ett speciellt exempel är David Bonnier, som startade Göteborgs Posten, där bland andra "storsvitsen" Aron Jonasson introducerade Göteborgsvitsen. Också judiska kvinnor engagerade sig, bland annat i mödravård

Foto: JOHAN WINGBORG

»Under 1800-talet blev antisemitismen i Europa allt hotfullare ... «

PIA LUNDQVIST

och utbildning för fattiga barn.

Den judiska församlingen, som var den mest reformvänliga i Sverige, hade täta kontakter med framstegsvänliga trosfränder i andra länder, främst Tyskland. De kunde förmedla kultur, tankar och idéer från utlandet till Sverige, berättar Pia Lundqvist.

- Men även om judarna ofta var välintegrerade i det svenska borgerskapet stod de ändå till viss del utanför, kanske av eget val, men säkert också på grund av den misstänksamhet som fanns gentemot judar. Under 1880-talet blev antisemitismen i Europa allt hotfullare och rasistiska påhopp bredde ut sig, inte minst i dagspressen; liberala *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, men också vänstertidningarna *Ny Tid* och *Minareten*, hörde till de få tidningar som stod emot. Judefientliga kravaller, där fönsterglas krossades, skedde i Stockholm under 1830- och 40-talen, men inte i Göteborg, som trots allt var mer tolerant.

Riktigt svåra förföljelser drabbade judarna i Tsarryssland strax efter sekelskiftet 1900, vilket ledde till stora flyktingströmmar, främst till USA. Men sammanlagt cirka 3 000-4 000 migranter kom till Sverige, varav en stor del till Göteborg. Till skillnad från de etablerade judarna var den nya gruppen fattigare och försörjde sig till en början ofta som kringresande gårdfarihandlare. Somliga inom den etablerade judiska gruppen uppfattade dem som ett hot.

- 1883 kom kravet att man måste vara

svensk medborgare för att bli medlem i den judiska församlingen. Oron berodde bland annat på att församlingen fram till 1899 var ansvarig för sina trosfränders fattigvård, vilket förstås riskerade bli en stor börda när många utblottade öst-europeer sökte sig till Göteborg.

Den bok som Pia Lundqvist är redaktör för består av 20 kapitel av varierande längd. Fyra skribenter är forskare vid GU, förutom Pia Lundqvist också Karin Brygger, Jens Carlesson Magalhães och Jan Christensen, medan Daniel Leviathan är från Lunds universitet. Också författaren Kenneth Hermele medverkar med en liten betraktelse över sin egen bakgrund, medan guldsmeden Aviva Scheiman rotar djupare i arkiven för att hitta sin släkts historia.

- Boken är en vetenskaplig publikation med noter och referenser och presenterar forskning som inte publicerats tidigare. Men samtidigt är den tänkt att vara lättillgänglig för en historieintresserad allmänhet och innehåller flera foton, kartor och ritningar. Judarnas historia är intressant i sig men kan också fungera som en viktig bakgrund till de komplexa frågor kring integration och invandring som diskuteras idag. Inte minst betydelsefull är insikten att integration tar tid, ibland flera generationer, och att det kan gå att behålla sin identitet men ändå vara svensk, menar Pia Lundqvist.

Text: **Eva Lundgren** Foton: **Ur Plats i staden**

Fakta: I antologin *Plats i staden* - Göteborgs judiska artonhundratals medverkar Karin Brygger, Jens Carlesson Magalhães, Jan Christensen, Kenneth Hermele, Daniel Leviathan, Aviva Scheiman samt Pia Lundqvist som är bokens redaktör.

Svensk-judisk minihistoria:

1775: Marstrand blir frihamn, vilket bland annat innebär religionsfrihet och fri invandring.

1782: Judar får rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping och något senare i Karlskrona..

1838: Judar erkänns som svenskar av mosaisk trosbekännelse.

1854: Judar får rätt att bosätta sig i alla rikets städer.

1863: Göteborgs första stadsfullmäktige tillsätts där 5 av 50 ledamöter är judar. Samma år legaliseras äktenskap mellan judar och kristna.

1903-1906: En våg av pogromer driver judar att utvandra från Tsarryssland.

Den 20 oktober var det åter dags för Göteborgs universitets största högtid: doktorspromotionen.

160 nya doktorer, tio hedersdoktorer och tre pristagare hedrades under högtidliga former på Svenska mässan med tal, musik och akademisk procession.

Vårt lärosäte är fantastiskt på många sätt, förklarade rektor Malin Broberg i sitt välkomsttal.

- Trots väldigt olika forskningsområden har alla nya doktorer en sak gemensamt: ett stort engagemang för att ständigt lära sig mer och bidra till en bättre värld. Just tron på en ljusare framtid är själva grunden för all verksamhet vid ett universitet.

Malin Broberg passade också på att tacka alla personer som på olika sätt stöttat de nya doktorerna under deras ibland mödosamma forskningstid.

- Det handlar om handledare, kollegor, kurskamrater samt administrativ och teknisk personal men också om familjemedlemmar, släkt och vänner. Men idag firar vi också våra hedersdoktorer som på olika sätt arbetat tillsammans med vårt lärosäte,

Konstnärliga fakultetens hedersdoktor, Liz Lerman.

samt ett antal pristagare som bidragit till att göra universitetet ännu bättre.

Även Alice Linden, ordförande för Göteborgs universitets studentkårer, påminde om vikten av att ha mentorer, vänner och familj som stöttar under doktorandtiden.

- Tack, kära doktorer, för att ni valt Göteborgs universitet som ert akademiska hem där ni berikar vårt lärosäte med er närvaro och era prestationer.

Studenter vid Högsolan för scen och

musik stod för musiken. Bland annat spelade University of Gothenburg Orchestra verk av Lars Erik Larsson och Herman Brynjulvsrud Haug och Andrea Radi framförde slagverkstycket *Pitch and Groove*.

Efter den akademiska processionen väntade en mingelmeny innan det var dags för bankett. Vad sägs om tomat-tartelett, halstrad lax och sesamflarn med citronkräm?

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Till vänster: Förstaårsstudenter på musikalprogrammet: Madeleine Hilleard, Ingrid Hagen, Axel Birgander, Vera Kronbäck, Maja Björk samt Samuel Rörström framför *Göteborg e staden på g* av humorgruppen Grotesco.
Ovan: Sång ur *Carmen* av Lise Hjärne, Sally Lundgren och Katarina Poikek.

Anders Larsson får sina insignier av Humanistiska fakultetens promotor Astrid von Rosen.

Frågvisa föreståndare för SOM-institutet

54 procent av svenskarna vill behålla kungahuset, 72 procent är nöjda med demokratin och 67 procent är emot vinster i välfärden. Hur vet man det? Jo, genom SOM-institutet vid GU som citeras nästan dagligen i medierna.

De senaste sex åren har statsvetaren Johan Martinsson varit föreståndare men nu lämnar han över till medieforskaren Annika Bergström.

Svenska trender är en årligen återkommande rapport som baseras på SOM-institutets nationella undersökningar. Den senaste versionen publicerades i våras. Men svenska trender har institutet ägnat sig åt ända sedan 1986, vilket innebär att man nu har unikt långa tidsserier kring svenskars åsikter, vanor och levnadsvillkor, förklarar Johan Martinsson, docent i statsvetenskap.

- En viktig poäng är att SOM-institutet både har egen forskning samtidigt som vi är en infrastruktur för andra. Särskilt om man har ett ganska litet projekt och ingen riktig möjlighet att själv göra en studie, kan man med fördel komma till oss.

Annika Bergström, som lämnar sitt uppdrag som proprefekt på JMG, har tidigare varit undersökningsledare på SOM-institutet. Hon menar att mycket hänt under de sex år hon varit borta.

- Vi har otroligt kompetenta medarbetare som ständigt utvecklar verksamheten, inte minst när det gäller metoder. Vi arbetar oupphörligt med att förbättra frågor och skalor så att våra enkäter ska bli enkla att förstå och kännas inkluderande för alla. Exempelvis den enkät på 20 sidor som vi tidigare skickade ut, har vi sedan ett antal år tillbaka dragit ner till 12 sidor.

Sedan millennieskiftet har svars-

frekvensen på enkätundersökningar gått ner; det gäller inte bara för SOM-institutet utan generellt, förklarar Johan Martinsson.

- Vi brukar få cirka 50 procent svarande, vilket numera är väldigt bra. Vi har en relativt jämn fördelning på deltagarna vad gäller deras demografiska profil, med undantag för unga och utlandsfödda, som är extra svåra att nå. Vi har försökt komma åt det på olika sätt, exempelvis genom att ringa och påminna och genom att översätta frågorna till andra språk, men någon bra lösning på hur vi kan nå de här grupperna har vi inte hittat än.

Ett skäl till att unga är mindre intresserade av att svara på frågor kan vara enkättrötthet, tror Annika Bergström.

- Det finns ju enkäter överallt numera så när vi kommer med ett frågebatteri kanske de tycker att de redan svarat på något liknande. För att vara tydliga med att vi är ett oberoende institut som ägnar sig åt forskning, och alltså inte har några politiska eller ekonomiska intressen, har vi satsat mycket på kommunikation kring våra undersökningar och på att vara tillgängliga för den som vill ställa frågor.

De långa tidsserierna ger unika möjligheter att studera hur olika uppfattningar utvecklas över tid, eller hur de ibland inte alls förändras. Det finns stabila uppfattningar, trender samt föreställningar som går lite upp och ner. Exempelvis är förtroendet för sjukvårdspersonal och högskolesektorn stabilt starkt bland svenskarna och den mellanmänniska tilliten fortsatt hög, berättar Johan Martinsson.

- Ibland kan våra undersökningar nog slå håll på en del envisa myter: nej, politikerföraktet har inte ökat, och nöjdheten med demokratin i Sverige har snarare gått upp än ner. Men en trend som efter tjugo år brutits är attityden till flyktingar. Från att svenskarna blev alltmer positiva till flyktingmottagande har inställningen

sedan november 2015 istället blivit mer negativ. Den allra största förändring som SOM-institutet någonsin noterat under 37 år är dock synen på Nato. Andelen positiva till svenskt medlemskap var 29 procent 2021 för att 2022 vara uppe i hela 64 procent!

Bland de många undersökningar som SOM-institutet gjort är *Svenska utlandsröster* från 2014 speciell, eftersom det är en unik studie över utlandssvenskars politiska preferenser, medievanor, Sverigekontakter och mellanmänniska tillit, förklarar Annika Bergström.

»Min främsta uppgift nu blir nog att uppmuntra forskare att komma hit och diskutera sina idéer ...«

ANNIKA BERGSTRÖM

- Undersökningen var dock ovanligt besvärlig att genomföra; bara att hitta adresser och skicka ut enkäten, som ibland inte kom fram på flera månader, var en utmaning. Men resultatet var intressant och visade att många exempelvis intresserar sig för svenska nyheter och känner sig allmänt orienterade mot hemlandet.

SOM-institutet ägnar sig inte bara åt trender. Sedan 2016 ingår Medborgarpanelen i institutet, en sorts experimentverkstad för forskare som intresserar sig för särskilda grupper, som vill samla in paneldata eller göra randomiserade experiment inom webbenkäterna. Deltagarna består dels av slumpvis utvalda personer, dels av intresserade medborgare som själva valt att gå med. Panelen har vuxit kraftigt, från cirka 30 000 när den blev en del av SOM-institutet, till dagens cirka 75 000 aktiva svarande, berättar Johan Martinsson.

- En fördel med Medborgarpanelen är att man kan fånga attityder och tankar nästan i samma stund som något händer.

Johan Martinsson har fått nytt jobb på Demoskop och lämnar över till Annika Bergström.

Det mest dramatiska exemplet var vid terrorattacken på Drottninggatan i Stockholm den 7 april 2017. Några kollegor och jag befann oss då i USA, där det var morgon, och vi bestämde oss för att genast göra en undersökning. Tack vare att det fanns medarbetare kvar på kontoret sent på fredag eftermiddag kunde vi bara fyra timmar efter dådet skicka ut enkäten och få en väldigt värdefull ögonblicksbild av människors upplevelser och känslor. Undersökningen har sedan visat sig oerhört värdefull och har bland annat lett till en bok och ett antal artiklar.

Johan Martinsson lämnar nu föreståndaruppdraget för att istället bli opinionschef på Demoskop.

- Jag är mycket nöjd med mina sex år, vilket bland annat lett till en mer självgående organisation och ytterligare ökade kunskaper om metodfrågor. När folk får veta att vi bara är 16-18 personer som jobbar inom institutet häpnar de

ofta; vi är ju så kända och förekommer nästan dagligen i media så man tror att vi är många fler!

Annika Bergström påpekar att hon blir föreståndare för en välfungerande verksamhet med gott rykte och oerhört kompetenta medarbetare.

– Min främsta uppgift just nu blir nog att uppmuntra forskare att komma hit och diskutera sina idéer, istället för att vända sig till ett utomstående undersökningsföretag, inte minst eftersom det är viktigt att vi forskare själva håller igång kunskapen om hur man gör en bra datainsamling. Jag vill gärna också påminna om att den data vi har samlat på oss genom åren inte på något sätt är färdig-analyserad - det finns fortfarande mycket spännande information att hämta i vårt rika material!

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: SOM-institutet (Samhälle, Opinion, Medier) grundades 1986 och är idag en centrumbildning vid GU. Institutet bedriver egen samhälls- och metodforskning, men fungerar också som en

infrastruktur för att ställa forskningsfrågor till befolkningen eller till deltagare i webbpaneler.

Varje år publicerar institutet den stora SOM-undersökningen med statistik om svenskar vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhället, politiken och medier. Också Medborgarpanelen är en del av SOM-institutet.

Ny föreståndare är Annika Bergström, professor i journalistik, medier och kommunikation.

Avgående föreståndare är Johan Martinsson, docent i statsvetenskap.

Fotboll också ett politiskt spel

Hur hänger fotboll och politik ihop? Det får den veta som går distanskursen *Fotboll och global politik* som ges vårterminen 2024.

Kursansvarig är migrationsforskaren Anja Karlsson Franck. Hon fick idén bland annat under fältarbeten i Burma där hon träffade en hel del människor som känner till Sverige – eller åtminstone Zlatan.

Kursen innebär en introduktion till global politik och samhällsvetenskaplig analys där fotboll fungerar som ett case. Eftersom det är en sport som engagerar väldigt många människor, oavsett social, kulturell eller geografisk hemvist, hoppas Anja Karlsson Franck kunna locka studenter med alla möjliga bakgrunder, inte minst personer som annars kanske inte tänkt läsa på universitetet.

Tvärt emot vad många kanske tror, har nämligen fotboll och politik hur många kopplingar som helst, förklarar Anja Karlsson Franck.

- Ett exempel är herrarnas VM i Qatar där migranter byggt arenor, vägar och tunnelbanor under så usla villkor att somliga till och med dött under arbetet. Ett begrepp som kan användas för att förstå Qatars intresse för att arrangera fotbolls-VM är "sportswashing", alltså att ett land förbättrar sitt dåliga rykte genom satsningar på idrott. Men också enskilda matcher mellan klubbtag kan ha politiska dimensioner, som när Real Madrid möter Barcelona eller när Celtic möter Rangers.

Det finns otaliga exempel från olika delar av världen när politiska motsättningar syns på fotbollsplanen och på läktaren.

Fotboll är ett fenomen som är lokalt förankrat men där engagemanget är globalt.

- **För ett antal** år sedan var jag exempelvis på resa i gränsområdet mellan Laos och Thailand. När jag berättade att jag kom från Sverige gjorde flera jag pratade

»Man kanske har på sig samma tröja varje gång ens lag spelar för att man uppfattar den som en turtröja.«

ANJA KARLSSON FRANCK

med den där särskilda målgesten som Kennet Andersson blev känd för. Och Zlatan känner alla till, i stort sett oavsett var i världen man befinner sig.

Kursen består av två delar där den första handlar om supporterkulturen och vad det är som knyter oss till ett visst klubbtag.

- Själv är jag IFK:are sedan min far-mor redan på bb gav mig en nalle med blåvit matchtröja. Att hon hejade på IFK hängde för henne samman med hennes arbetaridentitet och det finns intressant forskning om just kopplingen mellan fotboll och politisk tillhörighet.

Fotboll kan också ge upphov till magiskt tänkande, förklarar Anja Karlsson Franck.

- Sekulära nutidsmänniskor som inte tror på någonting kan göra en massa

underliga saker för att stötta sitt lag. Man kanske har på sig samma tröja varje gång ens lag spelar, eftersom den uppfattas som en turtröja. Själv måste jag sitta kvar i exakt samma position om Blåvitt gör mål.

Manlig supporterkultur är ytterligare en intressant fråga.

- Aggressivitet och huliganvåld får mycket uppmärksamhet i medierna. Men fotbollsmatcher ger tillfälle att visa många olika känslor, från kramande mellan vilt främmande människor till fotbollsälskare som gråter tillsammans.

Kursens andra del handlar om korruption, kommersialisering och makt, inte minst när det gäller jämställdhet. Ett exempel är hur FIFA kommit att förknippas med korrupt styrning och om hur fotbollsspelare blivit varumärken.

- **Många olika sorters** föreläsare kommer att medverka i kursen, förutom forskare också bland annat sportjournalister och författare. Jag kommer också att lägga schemat med hänsyn till det allsvenska spelschemat så att kurstillfällena inte krockar med några matcher, berättar Anja Karlsson Franck.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Johan Wingborg**

Fakta: Distanskursen *Fotboll och global politik* startar vårterminen 2024 och går på halvfart. Kursansvarig är Anja Karlsson Franck, freds- och utvecklingsforskare vid institutionen för globala studier. Kursen hade 340 sökande.

Se gärna Världskulturmuseets utställning *Ultra – fotboll och politik vid Medelhavet* som visas till och med 31 januari 2025.

Bokmässan 2023

Går det att bota homosexualitet med hypnos? Frågan låter absurd men var allvarligt ställd i början av 1900-talet. Hur medicinsk forskning bidragit till forna tiders homofobi var temat när Karin Emanuelsson under Bokmässan berättade om upptäckter i Biomedicinska bibliotekets samlingar.

Avvägar och onaturliga laster - synen på samkönad kärlek i medicinska boksamlingar var titeln på universitetsbibliotekarie Karin Emanuelssons föreläsning i GU-montern under Bokmässan.

- I våras fick UB en fråga om vi ville medverka i Pridefestivalen och det var då jag kom att tänka på Biomedicinska bibliotekets samlingar. Medicinsk litteratur ger nämligen en ovanligt intressant dokumentation av sin tids värderingar och uppfattningar om normalitet. Det stämmer inte minst för den period jag undersökt, 1906-1967, då medicinsk forskning var väldigt fokuserad på just diagnostisering och klassificering.

Karin Emanuelsson höll en presentation på Stadsbiblioteket under Pridefestivalen, som hon sedan plockade med till Bokmässan.

- Homosexualitet uppfattades länge som något perverst, till och med som en sinnessjukdom. De flesta argument var förment vetenskapliga men i en bok hittade jag också en hänvisning till Tredje Mosebok. Den mycket avståndstagande synen hängde kvar väldigt länge, även under det frigjorda 1960-talet, då homosexualitet fortfarande beskrevs som en avvikelse. Först 1979 avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som en sjukdomsdiagnos.

Böcker om den medicinska synen på människan är förstås intressanta i sig. Men Karin Emanuelsson menar att materialet också ger anledning att fundera över vilka fördomar vi har idag.

- **Men dessutom är** det roligt att visa upp något av den rikedom som finns på våra bibliotek och som allmänheten annars inte skulle få reda på. Nu hoppas jag kunna skriva en artikel om ämnet, kanske för publicering i Ottar eller Historisk tidskrift.

Karin Emanuelsson föreläste om synen på homosexualitet.

Är Kuba världens mest hållbara land?

Den frågan ställde Gustav Cederlöf, biträdande universitetslektor i humanekologi, under en annan föreläsning.

- I slutet av 2000-talet släppte WWF en rapport där FN:s index för mänsklig utveckling (HDI) kombinerats med ett mått på ekologiskt fotavtryck. Hållbar utveckling handlade om att ha ett HDI högre än 0,8 och ett fotavtryck under 1,8. Ett enda land höll hållbarhetskriterierna: Kuba.

HDI är en sammanslagning av tre faktorer: ekonomisk tillväxt, utbildningsnivå och medellivslängd. Att Kuba, men också till exempel Costa Rica, får bra resultat beror på att de utmärker sig när det gäller utbildning och förväntad livslängd.

- Det verkar som att när ett land väl nått ett visst HDI har det nått max för utbildning och förväntad livslängd. Den enda variabel som kan driva dess HDI ännu högre är ekonomisk tillväxt. Men det är då det ekologiska fotavtrycket börjar stiga till ohållbara nivåer.

- Är Kuba världens mest hållbara land? undrade Gustav Cederlöf i sin föreläsning

Foto: JOHAN WINDBERG

Text: **Eva Lundgren**
Foto: **Malin Carlgren**

På Yttrandefrihetstorget, som är en del av GU:s arbete med Unesco Litteraturstad Göteborg, diskuterades yttrandefrihetens gränser. David Brax, Ulla Carlsson, Mats Rosengren och moderator Maria Edström.

Yttrandefrihet och talhandlingar en skör relation

Det var rubriken på ett samtal på Yttrandefrihetstorget. Deltagare var David Brax, filosof, Mats Rosengren, professor i retorik, samt Ulla Carlsson, professor i medie- och kommunikationsforskning.

- **Vi diskuterade framför** allt hatretorik och dess konsekvenser i dagens turbulenta tid, inte minst mot bakgrund av den digitala kommunikationskulturen, förklarar Ulla Carlsson. Från våra skilda vetenskapliga utgångspunkter kom det i många stycken att handla om hur den paradoxiska hanteras som uppstår när yttrandefrihet ställs mot de uttryck hatretorik för med sig. Vi har ett grundlagsskyddat regelverk med ett långtgående skydd för yttrandefriheten som kan nyttjas för mobbning, kränkningar och reella hot. Människor utesluts för att de har "fel" åsikter och kan skrämmas till tystnad.

Frågan är om vi idag ser en väsentlig förändring i synen på yttrandefrihet.

Risken för en rädslans kultur, med ökad självcensur, får inte underskattas, menar Ulla Carlsson.

- Det värsta som kan hända är om medborgarna blir likgiltiga, uppgivna och tystnar, då vittrar demokratin. Men yttrandefrihet är inget enkelt begrepp, som forskare bör vi bidra till att göra det begripligt.

Boken *Religion, migration och polisiärt arbete* var utgångspunkt för ytterligare två diskussioner. Göran Larsson, professor i religionsvetenskap vid GU samt gästprofessor vid polisutbildningen, Högskolan i Borås, samtalade med polisen och juristen Hans-Olof Sandén på Yttrandefrihetstorget, samt med poliserna Fredrik Dahlgren och Nadim Ghazale i GU-montern.

- Vi diskuterade aktuella händelser, som koranbränning och Nordiska mot-

ståndsrörelsens demonstrationer, i relation till det som står i lagen. Polisens uppgift är att göra det möjligt för människor att uttrycka sina åsikter men det är inte de som bestämmer hur eller vad som får uttryckas, förklarar Göran Larsson.

För att utföra sitt arbete behöver polisen ha kännedom om lokala konfliktområden. Somliga händelser, som exempelvis koranbränningarna, uppmärksammas dock även globalt.

- Många undrar varför handlingar som skapar internationella kontroverser överhuvudtaget tillåts. I de sammanhangen kan det vara värt att påpeka att i Sverige sker demonstrationer mer eller mindre varje dag, utan att det leder till bråk. Kanske behövs ett allmänt demokratilyft för att öka kunskaperna om polisens roll i samhället och innebörden av yttrandefrihet.

Text: **Eva Lundgren** Foto: **Marie Lowrie**

NY PÅ JOBBET

Anna Dencker är ny professor i omvårdnad.

Helena Filipsson

Nyström är ny professor i invärtesmedicin.

Marina Nistotskaya är ny professor i statsvetenskap.

Eddi Omrcen är ny hållbarhetschef.

Åsa Sjöling är ny professor i prokaryot mikrobiologi.

Annelie Tobin är ny chef för Sahlgrenska akademiens fakultetskansli.

Axel Wolf, professor vid institutionen för vårdvetenskap och hälsa, är ny föreståndare för Centrum för personcentrerad vård vid Göteborgs universitet (GPCC).

Följande personer har nya anställningar på Högskolan för scen och musik: **Adam Garneij** är ny utbildningshandläggare, **Catriona Igoe** är ny orkesterkoordinator, **Daniel Stighäll** är ny enhetschef för klassisk musik och kyrkomusik, **Magnus Strömberg** är ny universitetsadjunkt i musikalisk gestaltning och **Josefine Wikström** är ny universitetslektor i scenisk gestaltning.

UTMÄRKELSER

Pam Fredman, tidigare rektor på Göteborgs universitet, tilldelas Handelshögskolans pris Pro Studio et Scientia. Hon får priset för att hon, med hög integritet, stort personligt engagemang och tydliga akademiska ideal, har gett viktiga bidrag till Handelshögskolans och universitetets utveckling.

Thomas Lindkvist, professor emeritus i historia, har av Kungl. Gustav Adolfs Akademiens för svensk folkkultur, tilldelats Nils Ahnlunds pris på 100 000 kronor. Han prisas för "sin framstående verksamhet inom svensk medeltidshistoria och för sitt stora engagemang

för tvärvetenskaplig forskning."

Klas Rönnbäck, professor i ekonomisk historia, GU, och Leos Muller, professor i historia, Stockholms universitet, tilldelas årets Heckscher Prize. De prisas för artikeln *Swedish East India trade in a value-added analysis, ca. 1730–1800*.

– I Göteborg är det Ostindiska kompaniet fortfarande närvarande, såväl i folks medvetande som i stadsbilden. Men inom den ekonomisk-historiska forskningen har kompaniets betydelse marginaliserats. Med vår artikel hoppas vi ge en bättre bild av hur omfattande kompaniets verksamhet var i ekonomiska termer, säger Klas Rönnbäck.

Naturvetenskapliga fakulteten har delat ut följande priser: **Maria Henje** får det pedagogiska priset för sitt engagemang i trädgårdsutbildningen i Mariestad. **Julia Kukulies** får avhandlingspriset för studier om nederbörd på Tibets högplatå. **Maria Sundin** får synergiepriset för sin förmåga att skapa kopplingar mellan astronomi, konst, historia, musik och sport. **Giovanni Volpe** får forskningspriset, bland annat för studier av små aktiva partiklar med hjälp av optisk manipulation.

Fakulteten har också delat ut pris för förtjänstfulla insatser inom utbildning. Utmärkelsen går till **Eugenia Andersson**, institutionen för geovetenskaper; **Maria Burzlaff**, institutionen för marina vetenskaper; **Andreas Heinz**, institutionen för fysik; **Marc Pilon**, institutionen för kemi och molekylärbioologi; **Jan Stevens**, institutionen för matematiska vetenskaper samt **Åsa Dahl** och **Sven Toresson**, institutionen för biologi och miljövetenskap.

ANSLAG

Martin Lövdén, professor i psykologi, får 34 miljoner kronor från Riksbankens Jubileumsfond för projektet *Inläring senare i livet: Från beskrivning och prediktion till prevention och intervention*. Projektet ska bland annat identifiera faktorer i barndomen

som förutsäger livslång inlärningsförmåga och utveckla interventioner som underlättar lärande hos äldre.

Henrik Pavia, professor i marin ekologi, och **Gunilla Toth**, universitetslektor i marin kemisk ekologi, har fått 20 miljoner kronor av Formas för projektet *Hållbart nyttjande av marina och industriella vatten för att frigöra potentialen hos makroalger som framtidens livsmedel*.

IngaBritt och Arne Lundbergs forskningsstiftelse finansierar följande GU-projekt: **Daniel Bojar**:

Utveckling av en AI-styrd högkapacitetsplattform för cancerglykomi;

Helena Carén: *Utrustning för att förstå mekanismerna bakom cancerstamceller*; **Margit Mahlapuu**: *Nya behandlingsstrategier för levercancer*; **Åsa Tivesten**: *Grundläggande studier för framtida hjärt-kärlsäker behandling av prostatacancer*; **Clotilde**

Wiel: *Utrustning för storskalig analys av tumörmetabolism för att främja precisionsterapier mot lungcancer*; **Joan Camuñas**: *Physiological profiling and non-invasive diagnostics of kidney injury/repair using nanoliter assays*; **Pernilla Eliasson**: *Utveckling av ett modernt molekylärbiologiskt laboratorium för avancerad ortopedisk forskning* samt **Mats Börjesson**: *Energi- och näringsbehov på individnivå vid hälsa, sjukdom och idrott*.

PÅ GÅNG

Handelshögskolan firar 100 år! Här är några event att stoppa in i kalendern:

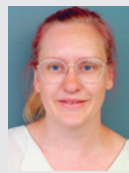
14 november: Prins Bertil-seminariet. Tema: *Private interests and the common good in the era of green transformation – challenges, responsibilities and possible solutions*.

6 december: Jubileumsseminarium: *Arktis – hot och möjligheter i en geopolitisk framtid*.

Rättelse: Fredrik Orwén är t.f. säkerhetschef på GU – inget annat!

Frågan

Vilken blir nästa stora vetenskapliga upptäckt?

– Nästa stora vetenskapliga upptäckt kommer sannolikt att vara inom området kvantdatorer. Dessa datorer, som använder principerna för kvantmekanik, kan potentiellt lösa problem som är för komplexa för traditionella datorer.

Detta kan revolutionera områden som materialvetenskap, läkemedelsdesign och artificiell intelligens.

Sofia Nygård

Sektionschef IT-supporten

– Vi kommer att upptäcka att vi med hjälp av AI kan automatisera den högre utbildningen. Efter att ha ändrat en del regler kommer studenterna att skriva sina hemarbeten med hjälp av stora språkmodeller. Lärare kommer att

utvärdera arbetet med hjälp av AI och hålla AI-genererade föreläsningar, som kommer att skickas direkt till studenternas inlärningsavtalar i ett strålende tyst firande av numerisk abstraktion. Varje kursplan kommer att bli automatiskt genererad.

Asad Sayeed

Universitetslektor i datalingsvistik

– Tron på AI som lösningen på världens problem är stor. Man kan fundera på om nästa stora upptäckt blir små inopererade nanochip med stora datamängder som tolkas med hjälp av AI. Varje morgon får vi färdigtolkade data

med individuell analys om behov och åtgärder direkt in i telefonen, samt vid behov också kommunikation med ansvarig vårdgivare. Dröm eller mardröm? "Har du sovit gott?" blir en överflödig fråga.

Eva Angenete

Professor i kirurgi

– Jag hoppas att man upptäcker den kemiska syntesen för viktiga råvaror som är kritiska för vårt samhälle, som ammoniak (för mat, bränsle, och så vidare), genom att bara använda solljus och smart (nano-)teknik. Då går vi in i en helt ny tidsålder av helt hållbar energi och hållbara material.

Alexander Dimitriev

Prefekt vid institutionen för fysik

Kan demokratin förbättras med forskning?

Under brinnande coronakris meddelade vår prefekt att bara "systemkritiska" personer var välkomna till arbetsplatsen. Gällde det oss? fnissade vi. Men nej, givetvis inte. Det var personer som är kritiska för systemets funktion som skulle vara på plats, inte sådana som ägnade sig åt kritik av systemet. Att uppmaningen kunde feltolkas föresvävade troligtvis inte prefekten.

Systemkritik står inte högt i kurs i dagens Sverige. *Rutten demokrati* (2023) är en kartläggning av "antidemokratiska extremistmiljöer" beställd av SÄPO och genomförd av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). En sådan kartläggning kunde säkert varit användbar, men i den undersökning som här redovisas har all kritik mot "systemet" inkluderats i det antidemokratiska och extrema: "självutnämnda medborgarjournalister, dokumentärfilmare", till exempel, och "självutnämnda frihets- och sanningssaktivister". Att människor tar plats i offentligheten, självutnämnt, tycks närmast i sig själv vara demokratihotande enligt rapportförfattarna. Att kritisera "etablerad expertis", och argumentera för att den etablerade vetenskapen är vinklad och att forskare är köpta och fega, eller för den delen att påstå att skola och universitet indoktrinerar snarare än förmedlar "fakta" - är antidemokratiskt och extremt. Att vara kritisk mot "globalism" eller mot "finanseliten" är antisemitiskt, får vi reda på, för båda dessa termer är "sedan lång tid tillbaka ett kodord för judar".

Från partiet *Knappttryckarnas Facebooksida* hämtar

rapportförfattarna följande citat:

"FRÅGA: ÄR NEW WORLD ORDER, WORLD ECONOMIC FORUM tillsammans med GREAT RESET något världens alla medborgare röstat sig fram till?" och förklarar: "Citaten illustrerar den konspiratoriska världsbild partiets representanter utgår ifrån." Om frågan utgår från en konspiratorisk världsbild, är det en världsbild vi utan tvekan delar. Ordföranden för World Economic Forum, Klaus Schwab, försöker så gott han kan att åstadkomma en Great Reset - han berättar om det i sin bok med samma namn - och han försöker detta trots att han inte blivit framröstad av någon.

Rutten demokrati tycks fylla funktionen av att dra en gräns runt det legitima, och svartmåla allt som faller utanför. Merparten av dem som i rapporten klassas som antidemokratiska extremister, skulle vi snarare kalla engagerade medborgare, som tar initiativ till att väcka frågor kring vad det egentligen är vi håller på med i vårt så kallade demokratiska samhälle. Får man inte göra det i ett demokratiskt samhälle? Påstå att demokratin är rutten och inte värd namnet? Och om man inte får det, bekräftar inte detta precis hypotesen, att demokratin är rutten?

Hur förhåller sig universiteten till den rådande ordningen?

En sak framgår tydligt i Sveriges historia, och det är att det omfattande samhällsvetenskapliga forskningsmaskineri som växte fram i Sverige efter andra världskriget, inte drevs fram av någon

folkvilja. Sverige gick här i framkanten av en internationell trend, sponsrad av den globala storindustrin och dess stiftelser, med syfte att skapa en ny sorts högteknologiskt och tillväxtorienterat modernt samhälle. Forskningen skulle omvandla samhället till ett effektivt system, och det är arvtagarna till denna forskning som idag fortfarande ser det som sin uppgift att främja systemets funktion - inte att kritisera det.

Inom den utbildningsvetenskapliga del av universitetet som vi har närmat oss, ägnar sig forskare åt effektstudier och förbättringsforskning som i nära anknytning till för skolorna obligatoriskt "systematiskt kvalitetsarbete" bidrar till att öka utbildningssystemets måluppfyllelse. På avstånd ser vi hur statsvetare, under rubriken Quality of Government, betonar vikten av medborgarnas tillit, inte bara till varandra, utan även till systemet. Inom det humanistiska området tar filosofer strid, inte för det fria ordet, utan för tillit till den etablerade vetenskapliga expertisen. Sociologer söker ivrigt utlysta medel för att bekämpa så kallade klimatförnekare och konspirationsteoretiker.

Men är det verkligen i det effektiva och välfungerande system som denna sorts forskning försöker omvandla samhället till, som vi vill leva våra liv? Kanske är det för att medborgare förstärker att de är maktlösa, som de låter bli att engagera sig för det allmänna. Och kanske är det karaktäristiska för självutnämnda medborgarjournalister och sanningssägare precis inte att de är antidemokrater, utan att

de mot alla odds - och utan att makten vill det - faktiskt tror på möjligheten att göra sin röst hörd, tror att de lever i en demokrati värd namnet, tror att de - om de bara engagerar sig, informerar sig, och försöker argumentera för sin sak - har möjlighet att göra världen till en bättre plats.

Vi betraktar *Rutten demokrati* som ett extremt och särskilt tydligt uttryck för en allmän ambition hos den samhällsvetenskapliga forskningen att bidra till det rådande systemet. Frågan är om detta arbete verkligen bör betraktas som demokratiframjande. Det beror på vad man lägger i ordet "demokrati". Om man tänker sig att de just nu etablerade institutionerna är de enda som kan kallas demokratiska, kan kritik mot systemet såklart inte förstås som annat än ett hot. Demokratin kan då aldrig tillåtas befatta sig med den grundläggande frågan om vilken värld och vilket samhälle vi egentligen vill leva i, och i vilken mån världen sådan den nu en gång är, motsvarar det som påstås om den. I en sådan demokrati har forskarna viktiga uppgifter, både som managers och gränsvakter. Men vad är en demokrati, för vilken det räknas som illegitimt och hotfullt, att ställa grundläggande frågor om hur systemet egentligen fungerar, och vilket system vi egentligen vill ha?

Susanne Dodillet/Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Kan demokratin förbättras med forskning?

Under brinnande coronakris meddelade vår prefekt att bara "systemkritiska" personer var välkomna till arbetsplatsen. Gällde det oss? fnissade vi. Men nej, givetvis inte. Det var personer som är kritiska för systemets funktion som skulle vara på plats, inte sådana som ägnade sig åt kritik av systemet. Att uppmaningen kunde feltolkas föresvävade troligtvis inte prefekten.

Systemkritik står inte högt i kurs i dagens Sverige. *Rutten demokrati* (2023) är en kartläggning av "antidemokratiska extremistmiljöer" beställd av SÄPO och genomförd av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). En sådan kartläggning kunde säkert varit användbar, men i den undersökning som här redovisas har all kritik mot "systemet" inkluderats i det antidemokratiska och extrema: "självutnämnda medborgarjournalister, dokumentärfilmare", till exempel, och "självutnämnda frihets- och sanningssaktivister". Att människor tar plats i offentligheten, självutnämnt, tycks närmast i sig själv vara demokratihotande enligt rapportförfattarna. Att kritisera "etablerad expertis", och argumentera för att den etablerade vetenskapen är vinklad och att forskare är köpta och fega, eller för den delen att påstå att skola och universitet indoktrinerar snarare än förmedlar "fakta" - är antidemokratiskt och extremt. Att vara kritisk mot "globalism" eller mot "finanseliten" är antisemitiskt, får vi reda på, för båda dessa termer är "sedan lång tid tillbaka ett kodord för judar".

Från partiet *Knappttryckarnas Facebooksida* hämtar

rapportförfattarna följande citat:

"FRÅGA: ÄR NEW WORLD ORDER, WORLD ECONOMIC FORUM tillsammans med GREAT RESET något världens alla medborgare röstat sig fram till?" och förklarar: "Citaten illustrerar den konspiratoriska världsbild partiets representanter utgår ifrån." Om frågan utgår från en konspiratorisk världsbild, är det en världsbild vi utan tvekan delar. Ordföranden för World Economic Forum, Klaus Schwab, försöker så gott han kan att åstadkomma en Great Reset - han berättar om det i sin bok med samma namn - och han försöker detta trots att han inte blivit framröstad av någon.

Rutten demokrati tycks fylla funktionen av att dra en gräns runt det legitima, och svartmåla allt som faller utanför. Merparten av dem som i rapporten klassas som antidemokratiska extremister, skulle vi snarare kalla engagerade medborgare, som tar initiativ till att väcka frågor kring vad det egentligen är vi håller på med i vårt så kallade demokratiska samhälle. Får man inte göra det i ett demokratiskt samhälle? Påstå att demokratin är rutten och inte värd namnet? Och om man inte får det, bekräftar inte detta precis hypotesen, att demokratin är rutten?

Hur förhåller sig universiteten till den rådande ordningen?

En sak framgår tydligt i Sveriges historia, och det är att det omfattande samhällsvetenskapliga forskningsmaskineri som växte fram i Sverige efter andra världskriget, inte drevs fram av någon

folkvilja. Sverige gick här i framkanten av en internationell trend, sponsrad av den globala storindustrin och dess stiftelser, med syfte att skapa en ny sorts högteknologiskt och tillväxtorienterat modernt samhälle. Forskningen skulle omvandla samhället till ett effektivt system, och det är arvtagarna till denna forskning som idag fortfarande ser det som sin uppgift att främja systemets funktion - inte att kritisera det.

Inom den utbildningsvetenskapliga del av universitetet som vi har närmat oss, ägnar sig forskare åt effektstudier och förbättringsforskning som i nära anknytning till för skolorna obligatoriskt "systematiskt kvalitetsarbete" bidrar till att öka utbildningssystemets måluppfyllelse. På avstånd ser vi hur statsvetare, under rubriken Quality of Government, betonar vikten av medborgarnas tillit, inte bara till varandra, utan även till systemet. Inom det humanistiska området tar filosofer strid, inte för det fria ordet, utan för tillit till den etablerade vetenskapliga expertisen. Sociologer söker ivrigt utlysta medel för att bekämpa så kallade klimatförnekare och konspirationsteoretiker.

Men är det verkligen i det effektiva och välfungerande system som denna sorts forskning försöker omvandla samhället till, som vi vill leva våra liv? Kanske är det för att medborgare förstärker att de är maktlösa, som de låter bli att engagera sig för det allmänna. Och kanske är det karaktäristiska för självutnämnda medborgarjournalister och sanningssägare precis inte att de är antidemokrater, utan att

de mot alla odds - och utan att makten vill det - faktiskt tror på möjligheten att göra sin röst hörd, tror att de lever i en demokrati värd namnet, tror att de - om de bara engagerar sig, informerar sig, och försöker argumentera för sin sak - har möjlighet att göra världen till en bättre plats.

Vi betraktar *Rutten demokrati* som ett extremt och särskilt tydligt uttryck för en allmän ambition hos den samhällsvetenskapliga forskningen att bidra till det rådande systemet. Frågan är om detta arbete verkligen bör betraktas som demokratiframjande. Det beror på vad man lägger i ordet "demokrati". Om man tänker sig att de just nu etablerade institutionerna är de enda som kan kallas demokratiska, kan kritik mot systemet såklart inte förstås som annat än ett hot. Demokratin kan då aldrig tillåtas befatta sig med den grundläggande frågan om vilken värld och vilket samhälle vi egentligen vill leva i, och i vilken mån världen sådan den nu en gång är, motsvarar det som påstås om den. I en sådan demokrati har forskarna viktiga uppgifter, både som managers och gränsvakter. Men vad är en demokrati, för vilken det räknas som illegitimt och hotfullt, att ställa grundläggande frågor om hur systemet egentligen fungerar, och vilket system vi egentligen vill ha?

Susanne Dodillet/Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Kan demokratin förbättras med forskning?

Under brinnande coronakris meddelade vår prefekt att bara "systemkritiska" personer var välkomna till arbetsplatsen. Gällde det oss? fnissade vi. Men nej, givetvis inte. Det var personer som är kritiska för systemets funktion som skulle vara på plats, inte sådana som ägnade sig åt kritik av systemet. Att uppmaningen kunde feltolkas föresvävade troligtvis inte prefekten.

Systemkritik står inte högt i kurs i dagens Sverige. *Rutten demokrati* (2023) är en kartläggning av "antidemokratiska extremistmiljöer" beställd av SÄPO och genomförd av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI). En sådan kartläggning kunde säkert varit användbar, men i den undersökning som här redovisas har all kritik mot "systemet" inkluderats i det antidemokratiska och extrema: "självutnämnda medborgarjournalister, dokumentärfilmare", till exempel, och "självutnämnda frihets- och sanningssaktivister". Att människor tar plats i offentligheten, självutnämnt, tycks närmast i sig själv vara demokratihotande enligt rapportförfattarna. Att kritisera "etablerad expertis", och argumentera för att den etablerade vetenskapen är vinklad och att forskare är köpta och fega, eller för den delen att påstå att skola och universitet indoktrinerar snarare än förmedlar "fakta" - är antidemokratiskt och extremt. Att vara kritisk mot "globalism" eller mot "finanseliten" är antisemitiskt, får vi reda på, för båda dessa termer är "sedan lång tid tillbaka ett kodord för judar".

Från partiet *Knappttryckarnas Facebooksida* hämtar

rapportförfattarna följande citat:

"FRÅGA: ÄR NEW WORLD ORDER, WORLD ECONOMIC FORUM tillsammans med GREAT RESET något världens alla medborgare röstat sig fram till?" och förklarar: "Citaten illustrerar den konspiratoriska världsbild partiets representanter utgår ifrån." Om frågan utgår från en konspiratorisk världsbild, är det en världsbild vi utan tvekan delar. Ordföranden för World Economic Forum, Klaus Schwab, försöker så gott han kan att åstadkomma en Great Reset - han berättar om det i sin bok med samma namn - och han försöker detta trots att han inte blivit framröstad av någon.

Rutten demokrati tycks fylla funktionen av att dra en gräns runt det legitima, och svartmåla allt som faller utanför. Merparten av dem som i rapporten klassas som antidemokratiska extremister, skulle vi snarare kalla engagerade medborgare, som tar initiativ till att väcka frågor kring vad det egentligen är vi håller på med i vårt så kallade demokratiska samhälle. Får man inte göra det i ett demokratiskt samhälle? Påstå att demokratin är rutten och inte värd namnet? Och om man inte får det, bekräftar inte detta precis hypotesen, att demokratin är rutten?

Hur förhåller sig universiteten till den rådande ordningen?

En sak framgår tydligt i Sveriges historia, och det är att det omfattande samhällsvetenskapliga forskningsmaskineri som växte fram i Sverige efter andra världskriget, inte drevs fram av någon

folkvilja. Sverige gick här i framkanten av en internationell trend, sponsrad av den globala storindustrin och dess stiftelser, med syfte att skapa en ny sorts högteknologiskt och tillväxtorienterat modernt samhälle. Forskningen skulle omvandla samhället till ett effektivt system, och det är arvtagarna till denna forskning som idag fortfarande ser det som sin uppgift att främja systemets funktion - inte att kritisera det.

Inom den utbildningsvetenskapliga del av universitetet som vi har närmat oss, ägnar sig forskare åt effektstudier och förbättringsforskning som i nära anknytning till för skolorna obligatoriskt "systematiskt kvalitetsarbete" bidrar till att öka utbildningssystemets måluppfyllelse. På avstånd ser vi hur statsvetare, under rubriken Quality of Government, betonar vikten av medborgarnas tillit, inte bara till varandra, utan även till systemet. Inom det humanistiska området tar filosofer strid, inte för det fria ordet, utan för tillit till den etablerade vetenskapliga expertisen. Sociologer söker ivrigt utlysta medel för att bekämpa så kallade klimatförnekare och konspirationsteoretiker.

Men är det verkligen i det effektiva och välfungerande system som denna sorts forskning försöker omvandla samhället till, som vi vill leva våra liv? Kanske är det för att medborgare förstärker att de är maktlösa, som de låter bli att engagera sig för det allmänna. Och kanske är det karaktäristiska för självutnämnda medborgarjournalister och sanningssägare precis inte att de är antidemokrater, utan att

de mot alla odds - och utan att makten vill det - faktiskt tror på möjligheten att göra sin röst hörd, tror att de lever i en demokrati värd namnet, tror att de - om de bara engagerar sig, informerar sig, och försöker argumentera för sin sak - har möjlighet att göra världen till en bättre plats.

Vi betraktar *Rutten demokrati* som ett extremt och särskilt tydligt uttryck för en allmän ambition hos den samhällsvetenskapliga forskningen att bidra till det rådande systemet. Frågan är om detta arbete verkligen bör betraktas som demokratifrämjande. Det beror på vad man lägger i ordet "demokrati". Om man tänker sig att de just nu etablerade institutionerna är de enda som kan kallas demokratiska, kan kritik mot systemet såklart inte förstås som annat än ett hot. Demokratin kan då aldrig tillåtas befatta sig med den grundläggande frågan om vilken värld och vilket samhälle vi egentligen vill leva i, och i vilken mån världen sådan den nu en gång är, motsvarar det som påstås om den. I en sådan demokrati har forskarna viktiga uppgifter, både som managers och gränsvakter. Men vad är en demokrati, för vilken det räknas som illegitimt och hotfullt, att ställa grundläggande frågor om hur systemet egentligen fungerar, och vilket system vi egentligen vill ha?

Susanne Dodillet/Sverker Lundin, universitetslektorer i pedagogik

Replik:

till Patrik Aronssons "Orimliga regler för resande"

Vi är överens om att universitetet behöver tydliga regler kring resor i tjänsten. I din insändare uppfattar vi dock två områden som du upplever otydliga i de nya *Regler för resor vid Göteborgs universitet*. Dels huruvida anställda vars medel förvaltas på annan plats omfattas av reglerna eller inte, dels om medarbetare är oförsäkrade om de inte följer reglerna.

Utöver resepolicyens mål om hållbart och kostnads-effektivt resande, vill vi även lyfta målet om säkert resande. Genom att boka resor via universitetets upphandlade resebyrå ökar vi möjligheten att vid en allvarlig händelse kunna agera snabbt för att lokalisera samtliga resenärer. Det ger förutsättningar för ett säkert resande!

Vi som myndighet har även andra krav på oss att uppfylla, bland annat kraven i Lagen (2016:1145) om offentlig

upphandling, LOU. Vid inköp är universitetet skyldigt att följa vissa bestämmelser för att på bästa sätt ta tillvara konkurrensen på marknaden och hushålla med skattemedlen. I detta fall innebär det att universitetets resor ska bokas genom resebyrån. I *Regler för resor* framgår vilka biljetter och boenden som ska eller bör bokas genom resebyrån. I de fall resebyrån inte kan erbjuda en biljett har medarbetaren möjlighet att boka själv.

Kammarkollegiets tjänstereförsäkring gäller för alla medarbetare på tjänsteresa. Enligt Skatteverkets uppfattning ska resan ske för arbetsgivarens räkning samt vara godkänd av densamma för att det ska anses utgöra en tjänsteresa. Således gäller *Regler för resor* även om medel förvaltas av annan än universitetet, som vid vissa stipendier.

Om en olycka sker på resa som inte uppfyller kraven för tjänsteresa, exempelvis om det saknas godkännande från arbetsgivaren, riskerar medarbetaren däremot att vara oförsäkrad på resan.

Göteborgs universitet

består av cirka 6 800 medarbetare. Tydliga och gemensamma regler för resor som följer lagstiftning och Skatteverkets rekommendationer möjliggör tryggt och säkert resande med fullgott försäkringsskydd.

Det råder alltså inga tvivel om att en medarbetare som är på tjänsteresa, bokad genom upphandlad resebyrå, är försäkrad enligt tjänstereförsäkringen.

Stina Andersson

Personalspecialist Personalenheten

Laura Ojanen Prytz

Sektionschef Personalenheten

Eva Nordlund

Upphandlingschef Ekonominheten

Slutreplik:

Företrädarna från personal- och ekonominheterna inleder sin replik med att på ett förtjänstfullt sätt sätta ord på de frågeställningar jag upplever som problematiska. Jag delar de uppfattningar som därefter framförs gällande krav och förväntningar på myndigheter. Dock bemöts inte min huvudsakliga farhåga, om huruvida man som anställd skulle riskera sitt försäkringsskydd vid en felaktigt beställd, men i övrigt korrekt, tjänsteresa.

I styrdokumentet slår universitetet fast att en resa i tjänsten ska (!) vara godkänd av prefekt eller motsvarande, att biljetter ska (!) beställas genom upphandlad resebyrå, samt att resenärer är skyldiga att följa universitetets resebestämmelser och nyttja universitetets ramavtal. Det är alltså tydligt vad som utgör en tjänsteresa, och lika tydligt att samtliga dessa kriterier ska uppfyllas för att resenär ska täckas av försäkring. Jag anser fortsatt att reglerna är otydligt formulerade och att man som anställd inte ska behöva göra antaganden om sin försäkringsstatus baserat på hur en annan myndighet (Skatteverket) definierar "tjänsteresa" när man sitter med universitetets reseregler framför sig.

Patrik Aronsson

Docent och forskare i farmakologi

Intresserad av konst och konsthantverk?

Visste du att det finns en konstförening för GU:s anställda, före detta anställda och deras familjer? Det gör det! Sedan 1992! Vi försöker ordna något en gång i månaden under terminstid. Höjdpunkten brukar vara det årliga medlemslotteriet i november. Då får cirka 25 vinnare välja ett verk som kan vara en målning, ett grafiskt verk, fotokonst, en skulptur, ett konsthantverk eller kanske ett smycke. I höst väntar också en resa till Borås för att besöka konsthallen Abecita och Textilmuseet och ett besök på konsthantverkskollektivet Lerverk i Göteborg.

Under årens lopp har vi gjort otaliga besök på museer, utställningar och i konstnärers ateljéer. Vi har gjort stadsvandringar med guide och vi har gjort resor i Sverige och utlandet. De se-

Konstföreningen på utflykt.

naste resorna gick till Oslo, till Louisiana och Ordrupgaard i Danmark och till Båstad/Halmstad. I Göteborg ordnar vi guidade visningar av aktuella utställningar.

För närvarande är vi cirka 230 medlemmar men vill väldigt gärna bli fler. Årsavgif-

ten för 2024 är 300 kronor. Anmälan görs på föreningens hemsida <https://gbguniversitet.konstforeningar.se>. Där finns också det aktuella programmet liksom tidigare aktiviteter.

Välkommen att bli medlem i Konstföreningen vid Göteborgs universitet!

Häftiga debatter vid kaffebordet?

Låt kollegor vid andra delar av universitetet få veta vad du tycker och tänker! GU Journalen välkomnar debatt och inlägg om allt som rör GU eller universitetsvärlden i stort. Maxgräns för inlägg är 4 000 tecken men det går bra att skriva mycket kortare. Manusstopp för december-numret är 21 november. Välkommen med ditt bidrag!

Utsikten

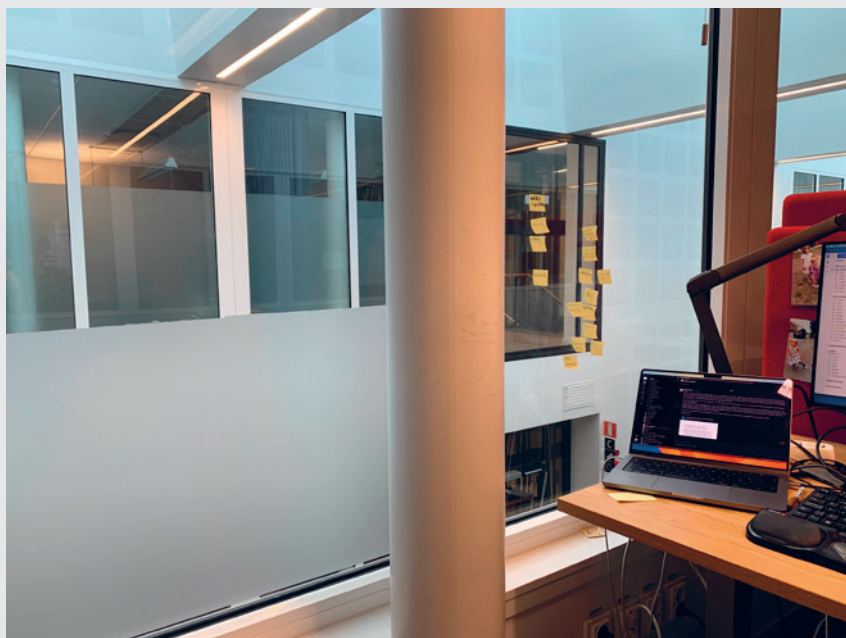
Jag sitter på översta

våningen på Humanisten,

jag kan ana moln som flyger fram över himlen. Ibland går jag till prefektens gamla arbetsrum för att få se ut. De flesta med utsikt på arbetsrummen har satt plast eller bokhyllor mot korridoren för att slippa insyn från nyfikna kollegor. En dag kan gå utan att jag sett ett enda träd. Ändå har jag inte brytt mig nämnvärt, vi har en ljusgård, jag kan spionera på alla som går in på institutionen nedanför (ovanför entrén nedanför hade någon kunnat skriva "I som här inträden, låt er bli betraktade av utsiktslös") och får ibland rycka ut när någon glömt sitt GU-kort.

Men en dag i oktober får jag ett mejl från GU Journalen: "Vi försöker få med även lite tråkiga utsikter – och då fick jag tipset att somliga på Humanisten har ganska tråkiga fönster in mot korridoren."

Nu bryter helvetet lös. Jag är humanistiskt skolad, är drillad i att se maktstrukturer och tänka kritiskt och är dessvärre till naturen både misstänksam och missunnsam. Efter att mejlet damp ner gick jag runt i korridorerna för att skapa mig en bild av vilka dessa "somliga" är; de är sällan professorer, de är inte docenter

eller lektorer (förutom de med tillfällig anställning). Speglar utsikten anställningen? Vilket scoop! Plötsligt gick jag från att vara tämligen obrydd till att elda upp mig över denna nypåfunna orättvisa jag utsätts för; har man inte något att vara arg över får man hitta det.

Jag avslutar denna småsinta text med min

folkrörelses nya paroll: "Under kullerstenen, en strand! Bakom insynsskydden och professorerna, ett träd!"

Siska Humlesjö

Forskningsingenjör & systembibliotekarie
Queerlit, GRIDH

Vill du fördjupa internationell samverkan? Nå makthavare med din forskning? Diskutera kriser i pandemins fotspår? Formulera samtidens utmaningar?

Vi utvecklar tillsammans
jonseredsherrgard@gu.se

JONSEREDS HERRGÅRD

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Ögonblicket

Foto: Johan Wingborg

▲ Var? Vem? När?

- Pustervik
- Isabell Schierenbeck, professor i statsvetenskap, GU, gästprofessor vid Hebreiska universitetet, Jerusalem, och affilierad forskare vid Centrum för Mellanösternstudier, Lunds universitet.
Helena Lindholm, professor i freds- och utvecklingsforskning.
Mattias Hagberg, journalist och författare.
- Torsdagen den 26 oktober, 2023.

▲ Kort beskrivning

Efter Hamas oväntade attack mot Israel tidigt på morgonen den 7 oktober står israeler och palestinier inför ett mardröms-scenario där civila på båda sidor får betala priset för en situation som beskrivs som den allvarligaste på mycket länge.

Samtalet på Pustervik handlade om Hamas attack och om den utveckling som följt. Hur ska man förstå det som har hänt utifrån

ett israeliskt och palestinskt perspektiv? Vad innebär de israeliska bombningarna av Gaza och den humanitära krisen som utspelar sig där? Vad händer med gisslan? Finns det risk att våldet sprider sig i regionen?

Samtalet lockade en publik på cirka 300 personer.